

OOSTVLAAMSE ZANTEN

TIJDSCHRIFT VOOR VOLKSKUNDE EN VOLKSKULTUUR

van de Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen
de Dienst voor Volkskundige Enquêtes in Vlaanderen
en het Internationaal Studiekomitee voor Ommegangsreuzen

Hoofredactie: Renaat van der Linden, Marc Jacobs
Godveerdegemstraat 17, 9620 Zottegem

Redaktiesekretariaat en ruildienst: Arnold Eloy • Recensiedienst: Marc Jacobs
Bibliotheek K.B.O.V., Kraanlei 65, 9000 Gent

Redactie: Maurits Broeckhove, Marcel Daem, Roeland Van de Walle
Onder de auspiciën van de Federatie voor Volkskunde in Vlaanderen v.z.w.

INHOUD

M. DAEM & M.J. DE SMET. <i>Kinderlied, -dans en -spel te Wetteren</i>	203
R. VAN DER LINDEN. <i>Ego-dokument als bron voor de studie van het volksleven</i>	238
Idem. i.s.m. G. SIMONS & D. TEMMERMAN. <i>God ziet, hoort, schrijft en niet vloeken</i>	245

Bondsleven

R.VAN DER LINDEN. <i>In memoriam Lode Hoste</i>	198
M. BROECKHOVE. Bibliografie Lode Hoste	201
Redactie. <i>Nieuwjaarsbrief</i>	202
Redactie. <i>Huldiging van W.L. Braekman</i>	260
<i>Wenen. Sief. '94. S. Top, J. Van Haver, R. v.d. Linden.</i>	260
<i>Krakelingen & Tonnekensbrand. Een eeuwenoud verbaal bekroond.</i>	261
R. COPPENS. <i>Vierde interprov. Colloquium Volksdevotie.</i>	261

Levend Volksleven

M. BR. <i>Peters en meters voor Berlindiskapel te Lennik</i>	257
A.V. <i>Reus Kledden in Ressegem & Kludde met spoken in Rupelmonde</i>	257
W. GIRALDO. <i>Bestrafen van heiligen</i>	258
R.L. <i>Twee doodsprenten voor één overledene</i>	258

Scripta manent

W. BRAEKMAN. <i>Verdachte Almanaknotities te Kimmel in 1600</i>	262
---	-----

Zoeken en Zanten

M. BROECKHOVE, R. VAN DER LINDEN. <i>Het wassalon in de Marollen en zijn innerlijk blootgeven. Internationaal op zijn Brussels</i>	268
--	-----

Boekbespreking

Alfons K.L. THIJS. <i>Antwerpen, internationaal uitgeverscentrum van devotieprenten 17de-18de eeuw. R.v.d.L.</i>	264
Jos GHYSENS. <i>Heiligenverering te Aalst. R.v.d.L.</i>	266
Luc MENSCHAERT. <i>Zijn er nog vogels? P.R.</i>	267

Inhoud jaargang 1994	269
-----------------------------	-----

Index Persoonsnamen	271
---------------------	-----

IN MEMORIAM

LODE HOSTE

GUILDFORD 1918

GENT 1994

Lode Hoste behoort tot de generatie die nog dicht en echt bij de stichters van de K.B.O.V. aansluit, hun geestdrift deelt en wetenschappelijke akribie nastreeft.

Degene die het zal aandurven de geschiedenis van de volkskunde én die van Gent in het bijzonder samen te stellen, zal de kiese opdracht krijgen een vergelijkingslijn te trekken tussen

enkele medeleden die als voorposten in het middenpunt van onze eeuw hebben gepresteerd en ons intussen verlaten hebben, o.a. Lodewijk Lievevrouw (-Coopman), met zijn *Gents woordenboek*, Julien Boes met een juweel van een kleinood: *De volksbuurten van Gent*, Richard Vankenhove met zijn onovertroffen *Het Volksleven in het Straatlied* (1932), Paul De Keyser met zijn veelzijdigheid, ook buiten Gent, Jozef Vermeulen met dokumentatie over Gentse reuzen; Henri Nowé met beschouwingen over Napoleon in de Gentse folklore.

Dan zal de historicus vaststellen, hoe Lode Hoste in hun midden verscheidene terreinen grondig heeft uitgediept, o.a. *Gent, Poppenspelstad, Gentse Stadstrams en -bussen, Bouwdata op Gentse huisgevels, Uithangtekens*, vooral de wereld van de affiches in het kader van A.M.S.A.B. en diverse bijdragen in *Ghendtsche Tydinghen*.

Lode Hoste was immers bezorgd om de waarde van het verleden te handhaven, beheerst en gemoedelijk, met takt en sterk karakter, als liefhebbende echtgenoot en vader, gewetensvol leraar, volkskundige met ruime belezenheid, vol kennis zonder geleerderdoenerij, herhaaldelijk op de voorgrond zonder een zweem van opdringerigheid. Last but not least stond hij op en top in dienst van A.M.S.A.B.

Lode stamt uit een groot gezin met vijf kinderen, maar mocht doorleren. Hij wil onderwijzer worden. Na zijn legerdienst start hij in 1939 als leerkracht, met een interim hier en daar, maar krijgt in hetzelfde jaar een aanstelling in de Gentse Stedelijke Beroepsschool Carels, Nicaise, De Ridder. In 1941 trouwt hij met de onderwijzeres Diana De Waele die in een stadsdienst tewerkgesteld wordt.

In een streven naar grondiger kennis volgt hij in de oorlog drie jaar avond- en zondagcursus publiciteitstekenen. De affiche betovert en verovert hem vroegtijdig.

In 1947 schrijft hij zich in aan de RUG en behaalt in 1951 het diploma licentiaat in de kunstgeschiedenis en archeologie. Intussen gaf hij les en volgde een jaar stage in het Museum voor Afrikaanse kunst in Tervuren bij prof. dr. Fr. Olbrechts die de Gentse student ten zeerste waardeerde.

In de school bewijst hij hoe hij uit dit speciaal hout gesneden is, o.a. door de oprichting van een toneelafdeling, een jazzorkest met zanggroep, het tijdschrift "C.N.R." (Carels, Nicaise, De Ridder).

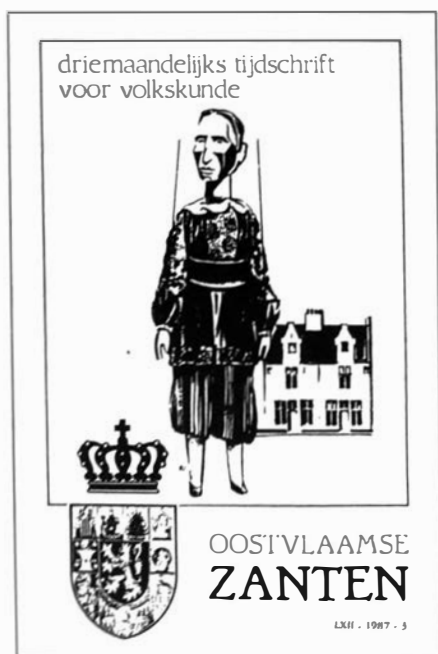
In 1964 wordt hij, als opvolger van Julien Boes, konservator van het Museum voor Volkskunde. De "volkskunde" boeide hem reeds lang, rechtstreeks langs zijn oom Lode Verlodt, toegewijd sekretaris van de Bond der Oostvlaamse Volkskundigen.

Sinds 1946 maakt hij deel uit van onze Beheerraad. In dat jaar vult hij de helft van een nummer van ons tijdschrift *Oostvlaamse Zanten* met een uitstekende bijdrage: *Folklore en Onderwijs*. Hij beschikt over geen tijd om in de redactie te zetelen, maar is met vaste regelmaat op post met een artikel. Hij zal er ongeveer twintig leveren, na en naast zijn publikaties onder boekvorm. Zie de Bibliografie van Maurits Broeckhove achteraan. Als konservator reorganizeert hij de kollektie, classificeert, fotografeert, treedt te pas en te oppas op voor rondleidingen en stelt een viertalige gids samen. Op mijn verzoek zorgt hij voor een belangrijke bijdrage in 1968: *Het feest van de vrijzinnige jeugd*.

Intussen zetelt hij in stedelijke en provinciale kulturele kommissies, wordt voorzitter van de toezichtkommissie van de Oudheidkundige Musea en de dienst Monumentenzorg en Stadsarcheologie, ondervoorzitter van de kommissie van het Museum voor Schone Kunsten.

Sinds '74 houdt hij het BSP-Archief Gent-Eeklo (het pre-AMSAB) open. Voor de provincie werkt hij mede aan het boek *"Afficheskunst in Oost-Vlaanderen"* in 1984. Het jaar nadien verschijnt het tweedelig boek *"De Rode Verleiding. Een eeuw Socialistische Affiches"*. Lode speelt een vooraanstaande rol bij de samenstelling. Het tweede deel is geheel van zijn hand.

De innige en zinnige band met de "Bond" ofte K.B.O.V. blijkt onder meer uit het feit, dat hij erg verheugd is in 1987 wanneer de redactie voorstelt zijn exlibris als embleem te nemen om de kaft van dat jaar met zijn exlibris te tooien.

Zijn laatste tocht is naar het Museum voor Volkskunde geweest. Hij voelde zich reeds verzwakt, maar wilde kost wat kost het Museum nog eens bezoeken in het kader van de Gentse Feesten en beleefde het geluk er Gustaaf Weze, voorzitter van de Museumkommissie, te ontmoeten en er met hem de specifieke sfeer van de Feesten te genieten.

Lode Hoste is gedurende ongeveer een halve eeuw een gekende en vooraanstaande figuur geweest in kulturele, volkskundige en historische kringen. Hij heeft intens geleefd voor zijn geliefde familie, én onbaatzuchtig in dienst van talrijke verenigingen en van de maatschappij.

Hij was een hoffelijk en dienstvaardig kollega in het beheer van onze Bond, een immer bereidwillige konservator in het Museum, met de leuze "In houwe trouwe" in zijn blazoen!

Zijn baanbrekende opzoekingen, zijn gedegen publikaties hebben vérstrekkende waarde.

Toen hij in april, na twintig jaar vrijwillige medewerking in A.M.S.A.B., deze post tijdelijk verliet, had niemand kunnen vermoeden, dat hij ons zo vlug zou verlaten.

Ook de volkskundigen verwachtten nog veel van hem.

De leden van de Beheerraad K.B.O.V. en van de Redaktie van *Oostvlaamse Zanten* bieden hun oprechte medeleven en medelijden aan Mevrouw Lode Hoste, aan de vijf kinderen, en de kleinkinderen en achterkleinkinderen in de zware pijn en rouw die hen treffen.

Renaat VAN DER LINDEN

OVZ 40 (1965) *Lode Hoste opvolger J. Boes als konservator.* 29

OVZ 46 (1971) *Lode Hoste, ontslag als konservator, na vijf jaar intense en enthousiaste museumactiviteit.* 232

L.S. *It happened. Afscheid Lode Hoste.* Tijdingen A.M.S.A.B. Gent. Nieuwe Reeks nr. 23/ lente (1994) 12-13, 2 ill.

Bibliografie (voor Oostvlaamse Zanten)

Jaargang/Jaar

- 21 (1946) *Folklore en Onderwijs*. (met Bibliografie) 1-16
- 22 (1947) *Gent en zijn Verlichting door de Eeuwen heen*. 81-95
- 40 (1965) *Gentse Feestweek. Wedstrijd vogelpik en teerlingbak*. 205
- 42 (1967) Rec. Pierre DE MEYER. *Vergeeten landbouwalaam*. 144
Aankomst van Klokke Roeland. Ets Geo Langie. 58-59, ill.
- 43 (1968) *Heemkundig Museum te Deerlijk*. 47-49, ill.
Zeerloper Aimé Termont. Tekening Geo Langie. 135-36.
Het feest van de vrijzinnige jeugd. 188-193.
- 44 (1969) *Zeerloper Aimé Termont. Ets Geo Langie*. 24, ill.
- 46 (1971) *Sequah en het Museum v. Volkskunde te Gent*. 66-69.
- 50 (1975) *Uithangtekens*. 50-60, 5 ill.
- 51 (1976) *Bouwdata op Gentse huisgevels*, met vergelijkende tabellen. 14-19, 4 ill.
- 54 (1979) *De ontplooiing van het Gentse Poppenspel na 1944*. 105-128, 23 ill.
- 55 (1980) *In memoriam E.H. Joris Vandenbroucke*. 166, 168.
Poppenspel in Antwerpen, Brussel, Gent. 131.
- 56 (1981) *Gent Poppenspelstad*. 99-102, ill.
- 61 (1986) *Belangrijke historische praalstoeten in Vlaanderen*. 67-85, 7 ill.
- 62 (1987) Rec. E. Fr. SUHR & R. WEINKAUFF. *Revolte im Kasperhaus*.
(Handpoppenspel in Duitsland en Oostenrijk) 63-64.
- 63 (1988) *Jacky Lagrou, een Gents type*. 66-68, 2 ill.
- 64 (1989) *De poppenspelwereld van Gustje-Pierke-De Puydt*.
Tekening van Jacky Lagrou. 215-16, ill.
- 66 (1991) i.s.m. Gustaaf Weze & Renaat v.d. Linden, *In Memoriam*
Gustaaf-Pierke De Puydt. 2-5, 4 ill.

Publikaties als boek

Gent, Poppenspelstad. Een bijdrage tot de geschiedenis van het Gentse Poppenspel. Voorwoord van Freek NEIRYNCK. Gent, 1979, 176, 57 ill.

Gentse Stadstrams en -Bussen. Sprokkels geschiedenis, anekdoten en liedjes. 1873-1981. Heemkundige en Historische Kring, Gent, 1982. 165, ill.

De Rode Verleiding. Een eeuw Socialistische Affiches. Deel 2. A.M.S.A.B. & Provinciebestuur Oost-Vlaanderen, Gent, 209, 445 ill.

M. BROECKHOVE

ZALIG KERSTFEEST 1994

GELUKKIG NIEUWJAAR 1995

*De jaren draaien lijk de wereld ongedurig rond
In een vaste ritme van seizoenen en van maanden
en maken steeds met ander letters 'tzelfde kond
Stilstand is ondenkbaar zoals Herakleitos ⁽¹⁾ maande
Je kunt nimmer tweemaal in hetzelfde water baden
Tegenover 't Zijn stelt hij 't Worden middelpunt
Bestendig tegenstellen leidt de Griek tot denken
Hoe onze felle geest ononderbroken rent en runt
Om niettemin naar onzichtbare harmonie te wenken
Het jaar is en wordt: verglijden langs vele paden
Elkander benaderen met de wet van groeien naar en
Groeten in de goedhartigheid. Deze wens zo waar en
Diep gelijk de zee bedt de basis voor dit jaar en
Elke maand en week: de zon in het gemoed en de geest
Biedt u dag bij dag de vrede en harmonie om ter meest*

De bestuursleden van de Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen
& de Redactie bieden u hun diepdoorvoelde wensen
voor een gelukkig en voorspoedig 1995!

(1) Volgens de Griekse wijsgeer Herakleitos (535-480 v. Kr.) is de wereld in een voortdurende verandering begrepen. Alles stroomt. Je kan niet tweemaal in dezelfde rivier (hetzelfde water) afdalen.

KINDERLIED, -DANS EN -SPEL TE WETTEREN

Een halve eeuw geleden hebben we tijdens het kinderspel te Wetteren een liederenrepertorium gezant. In de optekeningen van tekst en melodie werden we bijgestaan door kunstschilder Laurens Janda (°1913) die een bijzondere belangstelling had voor de volksdans. Het inventaris van kinderlied, -dans en spel is omvangrijk en verscheiden. In 1965 hebben we een deel van de Wetterse liederen omgewerkt in drie luisterspelen die de B.R.T. heeft uitgezonden onder leiding van Hendrik Daems, programma "Muziek in onze Vlaamse Gewesten" met scenario's: meilieder, reuzen-omwegang te Wetteren, de St.-Pietersviering. In 1969 vroeg Hendrik Daems onze medewerking te verlenen aan "Etnische Muziek". We hebben vier uitzendingen gemaakt: het loopspel, de dans, het sprookje, het schouwspel. Ze werden in juni 1969 door de B.R.T. uitgezonden. Het programma Etnische Muziek heeft het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen in 1970 bekroond voor de prijsvraag "Volkskunde".

De radiomontages van 1965 en 1969 hebben we herwerkt en aangevuld zodat zes thema's aan bod komen: het loopspel, de dans, het sprookje, het schouwspel, de meiviering, de St.-Pietersviering of rozenhoedviering. De liederen, dansen en spelen zijn herkomstig uit Wetteren. Ze zijn geen unicum. De liederen zijn algemeen verspreid in Vlaanderen, met uitlopers in Nederland en Duitsland. Voor de vergelijkende studie verwijzen we naar het standaardwerk van Alfons De Cock en Isidoor Teirlinck "Kinderspel en Kinderlust in Zuid Nederland" (1) en deden een beroep op het "Oude Nederlandsche Lied" van Fl. Van Duyse, een eeuw geleden geëxploreerd (2). Voor Nederland "De Volksdans in Nederland" door Dr. E. Van Der Ven - Ten Bonsel en D.J. Van der Ven, verschenen in 1942 (3). Het kinderlied en -spel heeft niet enkel een volkskundige, maar ook een opvoedende waarde. Hiervoor vestigen we de aandacht op het artikel van H. Roobaert "Muziekopvoeding en volkskunde" verschenen in Oostvlaamse Zanten (4). Dit artikel stelt "Handleiding der muziekopvoeding" van Dr. Lucy Gelber en A. Verbist voor (5).

Het materiaal van deze "Handleiding" behoort tot het huidige, levende kinderlied, opgetekend in het hele Vlaamse land. De volkskunde bezit het kenmerk van volkseigendom te zijn, aangewezen als leerstof bij uitnemendheid.

Dr. L. Gelber heeft sinds 1966 het volkslied gecommentarieerd in Oostvlaamse Zanten. Haar bijdrage "Vlaamse kinderspel" houdt een pleidooi voor het optekenen van kinderspel in het bijzonder, bekeken vanuit het didactische standpunt met de vraag: Gaat het kinderlied van einde 19de eeuw en begin 20ste eeuw achteruit en/of verloren? Haar ondervinding

uit de periode 1960 beschrijft ze zo: "De kinderen zingen nog altijd bij het spel, de meisjes ongewijzigd op elke leeftijd; de jongens in de vroege kinderjaren. De kinderen zingen nog volledig in de trant van echt kinderlijk melodiëren, heel en al geïnspireerd door volkseigen zangwijzen". (6) Dit inleidend woord mogen we niet afsluiten zonder de medewerking van Meijuffer M. J. De Smet, muziklerares te vermelden. Als musicologe stelde ze haar kennis en haar ervaring te dienste. Aldus heeft samenwerking zowel het volkskundig als het muzikaal aspect van het lied, de dans en het spel, tot een overzichtelijk geheel in volle harmonie gecombineerd.

I. Het loopspel

Oproep en deelname

Bij de aanvang klinkt de oproep van één of meer kinderen, de uitnodiging tot deelname "Wie doet er mee spelen?" Dé oproep wordt driemaal crescendo herhaald.

Handwritten musical notation for the call "Wie doet er mee spelen?". The music is written on a single staff in treble clef, 3/4 time signature. The melody consists of a sequence of eighth and quarter notes. The lyrics are written below the staff, and the call is repeated three times with a crescendo marking above the first two repetitions.

Wie doet er mee spelen? Wie doet er mee spelen? Wie doet er mee spelen? Wie doet er mee spelen? Wie doet er mee spelen? Wie doet er mee spelen? Wie doet er mee spelen?

Hierop antwoorden de kinderen "Ikke, ikke, ikke!"

Voor de vergelijkende studie verwijzen we naar de studie van Dr. L. Gelber over de uitnodigingen tot het spel (7)

Two examples of call-and-response songs from different regions:

Jongens, 9-12 j. GENT-ZUID
 Wie doet er mee mar-be-ben?

Jongens, 9 j. ZELZATE
 Wie doet er mee o-ver-lu-per-ke?

Jonas 9j. ZELZATE

Wie doet er mee cow. boy. ke ?

Aftelrijmpje

Van zodra de groep gekend is, verzamelen zich de deelnemers om zich akkoord te stellen wie het eerst het spel mag beginnen en/of wie de hoofdpersonage of de spelleider zal zijn. De aanduiding geschiedt door een aftelrijmpje. De deelnemers stellen zich op in een rij of in een kring. Eén speler treedt uit de rij en begint met het opzeggen van het aftelrijmpje.

Gedurende het reciteren van het rijmpje en de aftelling van tien tot honderd wijst de spelleider door aftelling de deelnemer aan die het spel mag beginnen. Bij de gezamenlijk uitroep van "honderd" is de speler bekend.

Het meest courante aftelrijmpje uit onze jeugd jaren was "Dook, dook, dook". Het spreekritme:

Dook, dook, dook. Drij petatekers in enen
kook - Enen van moeder - enen van vader, en
enen voor Dook, dook, dook.

Tiene, twintig, dertig, veertig, vijftig, zestig, zeventig, tachtig, negentig, honderd: en gij zijt af, en gij zijt af:

Dook is de volkse benaming van Judocus. Het rijmpje is een zinspeling op een oude eetgewoonte uit een aarden schotel aan tafel, met aardappelen. Om de beurt mocht moeder, vader en Dook er een aardappel met de vingers uitnemen.

Het aftelrijmpje klinkt zeer ritmisch, zonder melodie; het is recto tono. Het kan ontleend zijn aan een bepaald trommelgeroffel.

In de categorie loopspel onderscheiden we diverse variëteiten, o.a. het raak- en bergspel, het rondlopen, het brug- en slangspel. In enkele kinderspelen ontdekken we sporen van een gezonken kultuurgoed van volksgebruiken die betrekking hadden op volksgerecht, rituele en bedevaartgebruiken.

Raakspel

Tot de raakspelen behoren "lisken" of ook genoemd "katje spelen". "Lisken" kan afgeleid zijn van "liesje", Elisabeth. Het spel, zeer eenvoudig, begint met een lukrake achtervolging door de looper of loopster van de medespelers. Wanneer een medespeler wordt aangeraakt, is hij "verloren" en gaat naar het kamp van de looper of loopster. Het kamp is een kring die op de grond wordt getekend waarin de medespelers zich bevinden die "gepakt" zijn. Het spel eindigt wanneer alle deelnemers gevangen zijn. De gevangenneming is vredelievend. De aanraking volstaat. Van de medespeler komt geen verzet.

Een tweede soort is "blende katte". De geblinddoekte speler poogt door het betasten van de medespeler diens identiteit of naam te noemen.

Het derde heet "rattekop" of "rattespel". De spelers zijn verdeeld in twee kampen op een afstand van minstens tien meter tegenover mekaar. Het begin: één deelnemer van de rij A trekt naar de rij van groep B, plaatst zich tegenover een speler van de rij B, die zijn linkerarm achter de rug houdt en zijn rechterhand lichtjes vooruit steekt. Zo biedt hij de mogelijkheid aan de speler A op de handpalm van B te slaan. Dit gebeurt bij verrassing van B door een afleidend woord van A.

Van zodra A de "plak" op de handpalm van B gegeven heeft, keert hij zich om, loopt naar de rij van groep A, gevolgd door B. Wordt A; door B aangeraakt dan is hij verloren. Hij moet opstappen naar de rij van zijn tegenspeler B. Vóór de rij van de spelers bevindt zich een fictieve lijn op ongeveer twee à drie meter afstand van de groep. Daar worden de gevangen spelers geplaatst, in afwachting van hun verlossing.

Hoe geschiedt de verlossing? De gevangene A staat op de lijn van groep B. Wanneer een speler van groep A er in slaagt de gevangene A te naderen en hem aan te raken, dan is hij "verlost" en mag A vrij terug plaats nemen in zijn groep A.

De inzet van het spel gebeurt meestal door de speler die het snelst kan lopen. Hij kiest een mededinger waarvan hij vermoedt dat hij niet zo snel is om te ontsnappen aan de achtervolging.

Het "rattespel" wordt ook "zieleken verlossen" genoemd. De gevangen spelers worden verlost zoals we voor A en B hebben uitgelegd.

Wat heeft het woord "ratte" te zien met "rattespel"? "Ratte" zou kunnen afgeleid zijn van "ratsen", in de volksmond "ratten" genoemd, onghin-

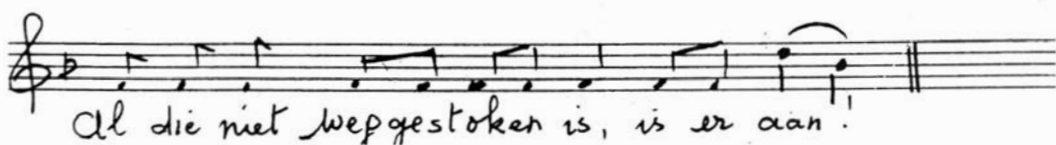
derd wegkapen, iets wegnemen op een manier die niet mag gezien worden. In het raakspel "rattekop" vindt men blijkbaar het element "rat-sen" toegepast.

Welke is de oorsprong? Blijkbaar kan het afgeleid worden van een oeroud rechtsgebruik van de aanraking als in bezitneming, een ongeschreven gebruik. Zodra een achtervolgde aangeraakt werd, verloor hij de vrijheid. Hij moest zich zonder weerstand overgeven. In het kinderspel wordt deze regel nog gevolgd, zonder discussie.

Bergspel

Het loopspel is gekoppeld aan het bergspel of verstoppertje, "piepken-duik" of "pieperkenduik" genoemd (8). Het woord is afgeleid van "piepen", er van door gaan, en van "duiken", uit het gezicht verdwijnen. Een speler staat met het aangezicht naar een boom of muur gericht met de handen op de ogen. De plaats wordt "kot" genoemd. De medespelers moeten zich verstoppen. De speler roept luid de timing voor het verstoppen of "wegsteken", crescendo: *tiene, twintig, dertig, veertig, vijftig, zestig, zeventig, tachtig, negentig* - een korte rustpoos -, .. *honderd*:

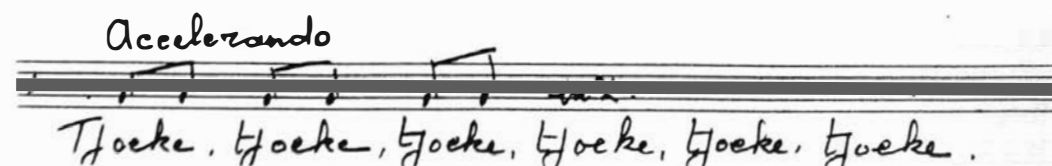
Hierna volgt de reciterende tekst: "Al die niet weggestoken is, is er aan:"

Rondloopspel

Een bekend spel, in looppas met de handen op mekaars schouder vindt men in "Ginder verre komt er een koetseke", algemeen verspreid in Vlaanderen onder de titel "Ginder ver rijdt een koetseken" (9).

De tekst is parodiërend. De draak wordt gestoken met het nieuwe vervoersmiddel, de trein. De eerste spoorweg kwam in 1835 tot stand met de lijn Brussel-Mechelen. De reizigers noemden de stoomlocomotief met de zitwagens "het koetseken". In Wetteren werd de vierwielige koets een "caleche" genoemd. Men reed er mee langs de calechebaan naar de Warande. Het gemeentebstuur heeft in de 19de eeuw de calechebaan verkeerdelijk de naam gegeven "Collegiebaan". De technische benamingen komen aan bod met de woorden "à vapeur" en "koetseken". De aanvang is de geluidsnabootsing van de stoomtrein die in gang steekt en steeds sneller en sneller begint te rijden.

Wanneer de spelers onder het enthousiast manoeuvreren van *Tjoeke, tjoeke, tjoeke*: onder stoom geraken in een stijgend ritme, slingert de sliert zich zingend over het speelplein, de straat of in de huiskamers.

A Vapeur, rijd maar aan, g' hebt van de nacht
in den hoek gestaan. A Vapeur, rijd maar aan,
g' hebt van den nacht in den hoek gestaan.
Ginder verre, ginder verre, komt er een koetsken,
komt er een koetsken! Ginder verre, ginder verre,
komt er een koetsken à Vapeur! Juu

Een tweede bekend spel, zowel bij volwassenen als bij jongeren was "Loop, loop, loop de gardeviel is daar: "De deelnemers stappen achter mekaar met de handen op elkaars schouder. Lopend wordt volgende melodie gezongen (10).

loop, loop, loop de gardeviel is daar. Eke garde-
vil is daar, de gardeviel is daar. Loop, loop
loop, de gardeviel is daar, Eke gardeviel is daar.

De gardeviel behoorde tot een keurkorps van soldaten of van een burgerwacht. Hij zorgde voor de orde en veiligheid. Uit de tekst van "Loop, loop, loop" kunnen we afleiden dat hij iets te zien had met de lijfwacht van de koning. De tekst is een volkslied uit de 19de eeuw dat de draak steekt met

de gardeviel, een parodie op de eerbetuiging van de koning waarmee niet te spotten valt.

Qua melodie is de zangwijze ontleend aan de quadrille anglaise "Les Lanciers" van W. Richardson (± 1732).

De quadrille, een Franse salondans in de mode op het einde van de 19de eeuw, bestaat uit verschillende delen in verschillende tempi en maatsorten. Les Lanciers was een van de meest populaire quadrilles. De manier waarop "Loop, loop, loop" wordt uitgevoerd is een eenvoudig spel, zonder beweging naar rechts of naar links, zonder een spoor van de oorspronkelijke quadrille.

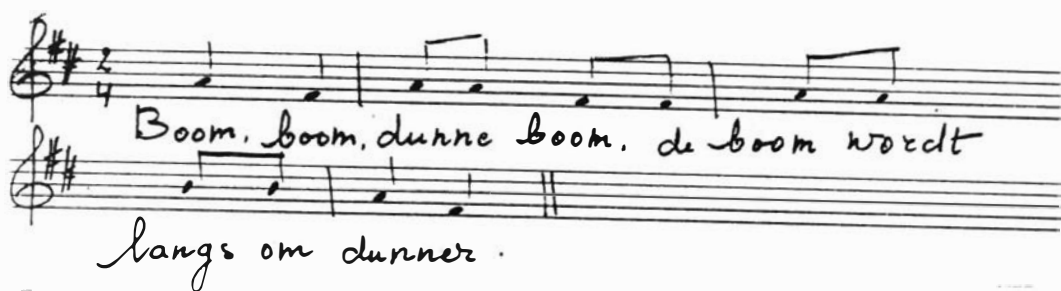
Tekst en dans zijn een mooi voorbeeld hoe de populaire dans van "Les Lanciers" enkel in zijn melodie voortleeft in het kinderspel, vereenvoudigd tot een looppas.

De parodie op de koninklijke lijfwacht, vertolkt in "Loop, loop, loop" heeft in de 20ste eeuw nog een herhaling gekend. In haar studie "Oorlog en vrede in het levende Vlaamse volkslied" brengt Dr. L. Gelber een lied dat de Duitse bezetter gehekelt, in 1974 genoteerd in Turnhout: "Al wie nog zal lopen met den Duits z'n kromme pote zal den bak ingaan" (11).

Als laatste spel "Boom, boom" met twee typische bewegingen, nl. de nabootsing van de spiraalvorm en de S-vorm. De sliert deelnemers wordt geleid door de voorloper. Het spel omvat drie fazen: de aanvoerder zoekt een boom of staak op het speelterrein, rond dit middelpunt "de boom" geschiedt het op- en de afwinding van de rij deelnemers (12). Terwijl de sliert van links naar rechts slingert, zoekt de voorloper "de boom". Is die gevonden, dan nadert de sliert in zijn nabijheid. De laatste speler in de sliert klampt zich, met een arm, aan de boom. De aanvoerder loopt met de rij deelnemers rond de boom. Hand in hand omringen ze de boom, opwinden genoemd. Ondertussen wordt luid crescendo gezongen tot de deelnemers en de aanvoerder rond de boom gedraaid zijn. De melodie is een kleuterdreun.

The image shows two staves of handwritten musical notation. The top staff is in G major (one sharp) and 2/4 time. It contains a melody of quarter notes: G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4. The bottom staff is in the same key and time, with a melody of quarter notes: G4, A4, B4, C5, B4, A4, G4. The lyrics are written in cursive below the staves: "Boom, boom, dunne boom, de boom wordt langs om dunner."

Onmiddellijk na het opwinden begint de spelleider aan het afwinden. De zang houdt niet op, en schakelt over naar afwinden, d.w.z. de boom wordt dunner en dunner.

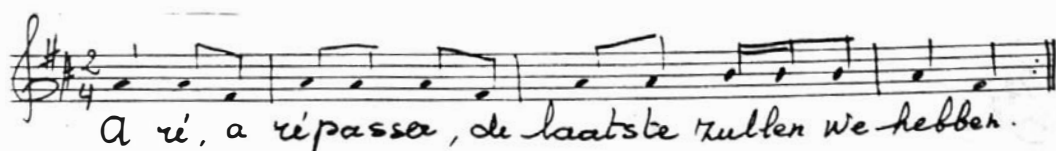
Wanneer de groep "afgewonden" is, herneemt de aanvoerder de spiraalbeweging; het spel wordt hernomen, zingend: Boom, boom, dikke boom. De vermoeidheid stelt een eind aan dit spel.

Dit loopspel toont sporen van de labyrintische dans. Oorspronkelijk was de oeroude dans de nabootsing van de ontvluchting uit het labyrint of doolhof, zinnebeeld van duistere machten in de onderwereld. De spiraalbeweging en opwinding vertolken de strijd tussen goed en kwaad, leven en dood. De afwinding is de ontsnapping uit het dodenrijk.

Brugspel

Een andere variante van de spiraalbeweging in het spel vinden we in "A ré-à-repasser", met twee speelgroepen: de aanvoerder met de sliert deelnemers en twee rijen van twee of méér deelnemers die de "brug" vormen. Het spel omvat zes fazen: het lopen in spiraalbeweging; het lopen onder de brug; de gevangenneming; de ondervraging; touwtrekken; de bestrafing van de verliezende partij.

Het spel vangt aan met de spelleider vooraan. Na heel wat beweging loopt de aanvoerder naar de "brug". Ze wordt gevormd door twee of meer spelers die met het aangezicht naar mekaar staan gericht, de armen omhoog, hand in hand, een koepel of de "brug" vormend. Terwijl de sliert door de brug trekt, zingt men: A ré-à-repasser, gelijkend op een kleuterdreun zoals in het wijsje "Boom, boom".

De laatste of "staart" van de sliert wordt onder de brug in de "strik" of "strop" gevangen door het neerlaten van de armen. De brugwachters vragen aan de gevangene "Wat kiest ge, nen zilveren lepel of een zilveren mes? Wat hebt ge liever, nen zilveren lepel of een zilveren mes?" Naar gelang het antwoord "zilveren lepel" of "zilveren mes" worden de gevangenen vrij en plaatsen zich bij de groep lepels of bij de groep messen naar gelang de keus. Er volgt een nieuw spel: touwtrekken, koordtrekken genoemd. De groep zilveren lepels tracht de zilveren messen over de lijn

te trekken. De winnaars zijn vlug gekend. De verliezers worden gestraft door de winnaars, de eindfase van het spel. De verliezers moeten door de "spinse" van de winnaars lopen. Hun spitsroeden zijn geknoopte zakdoeken. De geseling verloopt niet altijd pijnloos, er wordt hard geklopt op de hoofden en schouders van de verliezers. Het tuchtigingsmiddel wordt alleen toegepast in "A ré-à-repasser". In andere gewesten gebeurt de bestraffing ook bij andere jongensspelen (13).

In het eindspel schuilt een historische achtergrond. De bestraffing vertoont gelijkenis met de geselprocessies uit de 13de eeuw. Tijdens de bedevaarten werden de boetelingen door geselaars geslagen. In het brugspel schuilt de rituele beweging van het doorkruipen van een hindernis, een bedevaartgebruik dat eveneens tijdens de middeleeuwen in zwang was.

Slangespel

Als laatste spel behandelen we "Naald en draad". Hier komt de S-vorm van de sliert duidelijk tot uiting in de grillige arabesken van de groep. De spelers geven mekaar de hand met de voorloper op kop zoals in "Boom, boom" en "A ré-à-repasser". Het spel beperkt zich tot het lopen in S-vorm en het zingen in snel ritme. Gewoonlijk vertoont dit uitbundig vertoon het einde van het spel bij de kinderen, zoals in de St.-Pietersviering, of het einde van een feestviering bij volwassenen. Lopend wordt volgende melodie herhaald.

Vlug.

Naald en draad is altijd goed. Vivat de naalde,
 Vivat de naalde. Naald en draad is altijd goed,
 Vivat de naald en de fingerhoed.

Dit uitbundig spel brengt de uitvoerders buiten zichzelf in staat van vervoering. Beweging en dans zijn geassimileerd tot één geheel. De sliertdans kan een vruchtbaarheidsdans geweest zijn; nadien tijdens de kerstening, geëvolueerd tot een gelijkaardige dans in processies of in ommegangen (14). Deze dans met een hartelijke bezieling en geestdrift is bekend als cramignon in Limburg, cramignon de Liège (15), springprocessie in Echternach, cramignon en vlöggelen in Nederland (16), farandole in het Zuiderse Provence.

Dr. L. Gelber vermeldt de melodie "Naald en draad" bij het rijspel "Door de poort kruipen" (17). De manier van zingen en tekst klinkt anders.

Naald en draad is al-tijd goed, Vi-van de naald en de vin-ger-hoed!

Kruis-man, kruis-man, Wie zit er in mijn kruis-man? Wie zal

on-ze kruis-man zijn? Dat zal zijn,

zie-ze-ke-ma-rijn. Dat zal ons Ar-let-je zijn.

Uit onze jeugd bewaren we de beste herinneringen aan het slangespel "Naald en draad" tijdens de rozenhoedviering. Wanneer het laat geworden was en de ouders teken gaven om te stoppen, werd overgeschakeld naar het spel "Naald en draad". De apotheose speelde zich af in de hele straat waar de rozenhoed hing. Met "Naald en draad" eindigt ons eerste hoofdstuk over het loopspel in kinderlied-, zang-, -dans en spel te Wette- ren.

II. De Dans

De dans "Daar liep een oude vrouw op straat" wordt ook "Rosaliëd" genoemd, in zes fazen uitgebeeld in loop-, zwaai- en driepas. De kinderen staan in kring, de handen los van mekaar. In het midden staat een meisje. Zodra het spel aanvat met "Daar liep een vrouw op straat", doet het meisje acht looppassen, een snelle pas met gebogen knieën. Dan keert ze zich naar een van haar speelgenoten en plaatst zich voor haar. Beide doen acht zijdelingse zwaaipassen, heen en weer bewegend. Ze zingen: *in de Kei-, in de Kei-, in de Keizerstraat*. De spelleidster keert terug in het midden van de kring, herhaalt haar acht looppassen en de groep zingt: *ze had een aardig mutsken op*. De leidster herbegint haar dans met een nieuwe partner. Tijdens het zwaaipassen zingen ze: *in de Kei-, in de Kei-, in de Keizerstraat*. Nadien herneemt de leidster voor een derde keer de acht looppassen en kiest opnieuw een partner. Ze stellen zich tegenover mekaar, de handen op de schouders, zingend: *'k Heb mijn zusje verloren, mijn liefste Roza*. De leidster duwt haar partner buiten de kring in driepas, een pas bestaande uit drie bewegingen. Leidster en partner keren onmiddellijk terug in de kring.

Hiermede eindigt het spel. De gewezen partner neemt de rol over van de gewezen spelleidster. Gezamenlijk zingen ze: *Rozie, roza, 'k heb mijn zusje ... trala.*

1.

Daar liep een oude vrouw op straat, in de kei, in de
kei, in de keizerstraat. Zij had een aardig mutsken
op, in de kei, in de keizerstraat. 'K heb mijn
zusje verloren, mijn liefste Roza, 'k heb mijn zusje ver-
loren, mijn liefste Roza. Rozie, Roza, 'k heb mijn zusje, 'k heb mijn
zusje. Rozie, Rosa, 'k heb mijn zusje, trala.

Bij het tweede spel zingen spelleidster, partner en de hele groep de tweede stroof van het Rosalied.

2. O wat spijt, O wat spijt,
'k ben mijn zusje kwijt.

Refr. Rozie, Roza, 'k heb mijn zusje ...

Bij het eindspel luidt de derde stroof.

3. Op die brug, op die brug,
vond ik mijn zus terug.

Refr. Rozie, Roza, 'k heb mijn zusje ...

De melodie "Daar liep een oude vrouw op straat", gekoppeld aan het Rosalied, zijn van een totaal andere herkomst. Met dit voorbeeld tonen we hoe twee verschillende liederen tot een eenheid zijn samengesmolten. Aldus kunnen ze van mekaar verschillen per gewest.

Even merkwaardig van dansuitvoering is "Zie daar komt ze aangelopen". Jongens en meisjes vormen een kring. Het meisje in het midden van de ronde hinkt binnenwaarts de ronde. Ze zingt niet mee.

Lie daar komt ze aangelopen, Micken op haar ene been.
 t Ander been is niet gebroken. Neen, neen, neen dat is niet
 waar. Neen, neen, neen, dat is niet waar.

Het nabootsen van het hinken ontleent naar ons oordeel een betekenis aan de middeleeuwse eierdans, een dans waarbij eieren met de tenen weggeschoven werden. Hier wordt het spel "hinkelen" of "hinkelbra" genoemd. De voorzichtige pasjes bij het eierdansen moeten in het kinderspel ook in acht genomen worden om het hinkelhoutje, het vroegere ei, niet buiten de schreef of lijn te dansen.

De derde dans in het kinderspel noemt "Het rode roosken". De spelers staan in kring met de handen in mekaar. Wanneer ze in gaanpas naar links marcheren, noemen ze de naam van de partner en zingen:

En een rood, rood roosken, en een blauw, blauw blommeken,
 Als wij draaien zullen wij draaien, U..... keert zich om-me.

N. keert zich met het aangezicht buiten de kring. Elk deelnemer krijgt de beurt om zich om te keren bij het zingen van: *En een rood, rood roosken*. Het spel eindigt wanneer alle spelers met de rug naar het midden gekeerd zijn.

We vermoeden dat die dans thuishoort bij de meiboomplanting of bij de rozenhoedviering. Rood, rood roosken en blauw, blauw blommeken wijzen in die herkomst. In de rondedansen worden de passen altijd eerst naar links gericht, de richting van de zon, daarna, bij herhaling van de rondedans, naar rechts, de richting tegen de zon.

De vierde rondedans "Wie zit er in mijnen hof" heeft een oud verleden als achtergrond: het spel wordt ook "Neusdoeksken smijten" genoemd. De dans was in de 13de eeuw bekend te Reichenau in Duitsland (18). In Nederland sprak men van vleugelen en zakdoekje leggen.

De spelers staan in een kring opgesteld, daarbuiten de spelleider met een zakdoek in de hand. Het spel vangt aan met een gezamenlijk lied.

Wie zit er in mijnen hof? Adam! en wie nog?
 Eva Al die niet omme kijkt, die heeft hem niet,
 die heeft hem niet! Al die niet omme kijkt die
 heeft hem niet gezien.

Gedurende de herhaling van het lied loopt de spelleider achter de rug van de medespelers. Hij laat de zakdoek blijkbaar ongemerkt vallen met allerlei schijnbewegingen. Eens de zakdoek gegooid loopt de spelleider verder rond.

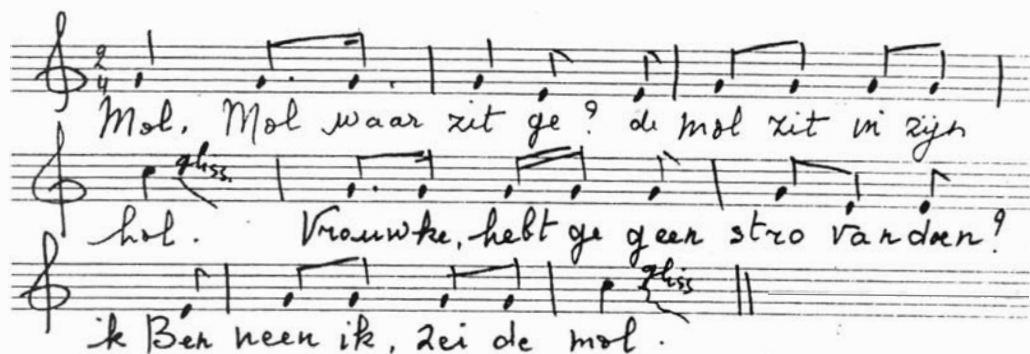
Heeft de medespeler bij de tweede omloop van de spelleider niet gezien dat de zakdoek achter zijn rug ligt, dan wordt hij door de spelleider gegrepen. De verliezers worden naast de ronde, in groep geplaatst. Ze mogen niet meer meespelen.

Heeft de medespeler wél gezien dat de zakdoek achter zijn rug ligt, dan keert hij zich om, grijpt de zakdoek en loopt de spelleider achterna in zijn omloop. Kan hij hem pakken dan neemt de spelleider plaats bij de verliezers en neemt de medespeler de rol over van spelleider. Het spel eindigt wanneer de grote meerderheid van de medespelers in het kamp van de verliezers terecht gekomen is.

De volksdans vleugelen en zakdoekje leggen is in Nederland bij de Oostmarsumse jeugd anders dan het neusdoekje smijten. In Oostmarsum legt men een knoop in de zakdoek en stopt men die in de hand van de rondedansers. De speler begint daarmee te slaan naar zijn rechter buurman en vervolgt zo de rij tot wanneer de geselaar de zakdoek aan een andere medespeler overgeeft (19).

Een variante van zakdoekje werpen vermeldt Dr. L. Gelber te Deinze in 1975 (20). Qua tekst en melodie stemt het lied te Deinze grotendeels overeen met het spel alhier.

We sluiten de rondedans af met het vrolijk lied "Mol, mol, waar zit ge?" Wanneer het spel of de feestviering ten einde liep, en men wou nog eens gek doen, hield men zich klaar voor de rondedans. Hand in hand, in gaanpas werd zingend gedanst.

Bij de woorden 'k Ben neen 'k werden de handen los gelaten en ging iedereen met gebogen knieën op de grond zitten, rustend op de hielen. Men noemt die houding "op zijn huksken zitten". Meestal achterover vallend op de grond, proestte men dan de uitroep: *Oh, oh, oh*: Dit spel ontbrak nooit op de Sint-Pietersviering.

III. Het sprookje

Het eerste motief uit het sprookjesverhaal in het kinderspel en -lied is de heks; de "toveresse", een spel gepaard met het vangen en het straffen van de deelnemers. Het spel wordt ook "kieken den kop afdoen" genoemd omdat de bestraffing bestaat uit het afkappen van het hoofd.

In dit spel schuilt het element van de heks of van de menseneter die de kinderen pakt, vermoordt en oppeuzelt zoals in Klein Duimpje. De speluitvoering bestaat uit drie taferelen: het gesprek, de gevangenneming van de spelers, de bestraffing van de spelers (21). De heks zit neergehurkt in haar kot, een paatsje dat afgelijnd wordt met een rechthoek of vierkant. De kinderen houden zich op drie à vier meter afstand van de heks. Het gesprek speelt zich af tussen de voorloper en de heks. De dialoog bestaat uit vraag van de speler en het antwoord van de heks.

1. Vrouwken, wat doede gij daar?
Houtjes rapen.
2. Waarvoor dienen die houtjes?
Om mijn stoofken t' ontsteken.
3. Waarom dient dat stoofken?
Om mijn waterken te verwarmen.

4. Waarvoor dient dat waterken?
Om op mijnen slijpsteen te gieten.
5. Waarvoor dient dienen slijpsteen?
Om mijn mesken te slijpen.
6. Waarvoor dient dat mesken?
Om al uw kinderen de kop af te snij'n.
7. Oei, joei, joei, joei, joei::

Bij de laatste uitroep staat de heks recht en loopt naar de kinderen. De voorloper plaatst zich voor de heks om de kinderen te beschermen. De heks ontwijkt hem en begint aan de gevangenneming van de kinderen die weglopen. Zodra een deelnemer aangeraakt is, stapt de gevangene samen met de heks naar haar kot. De heks moet alle deelnemers gevangen nemen. Als ze allemaal in 't kot gevangen zitten, volgt de laatste fase. Eén voor één grijpt de heks een gevangene. Met haar toverstokje wrijft ze over de hals van de gevangene die luidkeels roept "Oei, joei, joei."; dit gebaar verbeeldt het afsnijden van het hoofd. De kinderen blijven levenloos in het kot van de heks liggen. De heks heeft hen gedood!

Het tweede verhaal behoort tot een internationaal kultuurgoed, bekend als "Roodkapje". Wie Roodkapje en de wolf spelen, wordt aangeduid door een aftelrijmpje, een gezongen en gesproken tekst van de afteller. Bij de aftelling "tjene, twintig, dertig..." is de ganse groep betrokken. De muzikale aftelling gebeurt als volgt.

Ik ginge naar de winkel al om een brood, ik kriege
 daar een spehskes, een "blaad" (blaw) en een rood.
 Rood, rood, rood. Blaad, blaad, blaad. Wa kiesde
 blaad of rood? Tjene, twintig, dertig, veertig,
 vyftig, zestig, zeventig, tachtig, negentig honderd.
 en gy zijt af, en gy zijt af.

Het kind dat aangeduid wordt bij "En gij zijt af!" wordt Roodkapje, de hoofdpersonage. In het aftelrijmpje en het loopspel "Dook, dook, dook" vestigden we de aandacht op het ritme van het aftellen. Ook in het aftelrijmpje "'k Ginge naar de winkel" vinden we de kenmerken van een trommelmotief terug.

De deelnemers vormen een kring die het bos verbeeldt. Roodkapje staat in het midden. Buiten de kring staat een jongen die de rol speelt van de kwade wolf. Wanneer de rondedansers opstappen naar links, in gewone gaanpas, klinkt de dialoog tussen Roodkapje en spelers.

1.

Roodkapje, waar gaat gij heen? Lo' alleen, lo' alleen,
 Roodkapje, waar gaat gij heen. Lo' alleen.

2. Bij mijn meetjen koeken dragen,
ginder ver, ginder ver.
3. In het bos zijn wilde dieren.
Blijf bij ons, blijf bij ons.
4. 'k Ben niet bang van wilde dieren.
Laat mij gaan, laat mij gaan.

Roodkapje loopt rond in de kring. De wolf beloert haar en poogt in het bos te dringen om Roodkapje te grijpen. De deelnemers geven mekaar de hand om het bos af te sluiten. De wolf slaagt er in door het bos te dringen en loopt het vluchtend Roodkapje achterna. Het spel eindigt als de wolf Roodkapje grijpt. Het spel wordt vlug hernomen. Er komt een nieuw Roodkapje en een nieuwe wolf. De rondedans wordt hervat met *Roodkapje waar gaat gij heen?* Het spel van kat en muis herbegint, eindigt met de gevangenneming van Roodkapje.

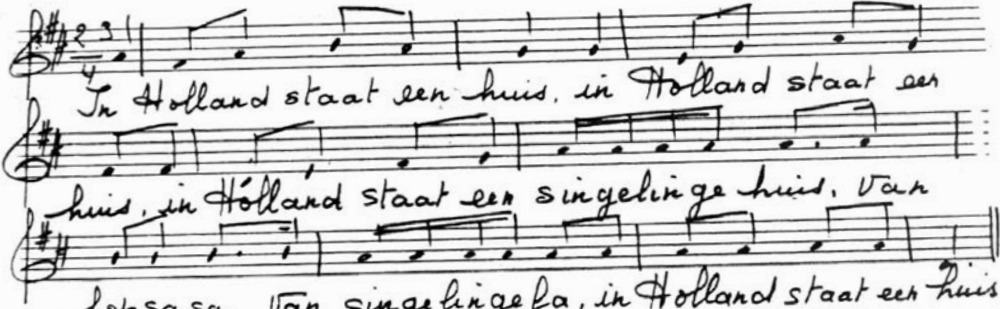
IV. Het schouwspel

In bepaalde liederen ontdekken we dat handelingen die bezongen worden, gelijken op schouw- of mimespel. De spelers zijn actief betrokken in

zang, dans en spel, in een eenheid vertolken een figurante- en/of spelende rol.

Het eerste schouwspel "In Holland staat een huis" omvat vijftien strofen, die telkens een nieuw tafereel voorstellen. De spelers vormen een kring, los van mekaar. Het toneel speelt zich af in het midden van de ronde, met om de beurt vijf personages. De aktie wordt door lied begeleid en gemimeerd. De eerste faze vertelt over een huis in Holland en de bewoners. In de tweede faze verlaten de bewoners het huis en keren om de beurt in de ronde terug. De derde faze behandelt de brand en wederopbouw van het huis. Luisteren we hoe het schouwspel zich afspeelt.

1.

In Holland staat een huis, in Holland staat een
huis, in Holland staat een singelinge huis, van
hopsasa, van singelinge la, in Holland staat een huis.

2. In 't huis daar woont een heer,
In 't huis daar woont een singe-linge -heer
Van oep-sa-sa, van singe-linge-la.
In 't huis daar woont een heer.
  3. Die heer die kiest een vrouw.
  4. Die vrouw die kiest een meid.
  5. Die meid die kiest een knecht.
  6. Die knecht die kiest een kind.
  7. Dat kind dat kiest een pop.
  8. Die pop verlaat het huis.
  9. Dat kind verlaat het huis.
  10. Die knecht verlaat het huis.
  11. Die meid verlaat het huis.
  12. Die vrouw verlaat het huis.
  13. Die heer verlaat het huis.
- In looppas zingt de groep de laatste twee strofen.
14. Dat huisje staat in brand.
  15. Nu bouwen zij dat huis.

De brand wordt uitgebeeld door het zwaaien met de handen boven het hoofd; de heropbouw, door de vuisten afwisselend op en neer op mekaar te plaatsen.

De melodie en strofenbouw van "In Holland staat een huis" vinden we in Wetteren terug "Mijn vader vaart op zee", in Vlaanderen bekend als "De mosselman" (22).

Het stappen in de ronde geschiedt hand in hand. Bij het zingen van *ramplan-plan* wordt in de handen geklopt; bij *mijnen mosselman*, stampen met de voeten. Deze bewegingen zijn vermoedelijk herkomstig van een gewezen dansuitvoering.

1.

Mijn vader vaart op zee, mijn vader vaart op de mossel-
lee. Van ramplanplan, mijne mosselman. mijn vader
vaart op zee. mijn vader vaart op zee.

2. Wat doet hij op de zee? Wat doet hij op die mosselzee?
3. Hij vangt daar ene vis. Hij vangt daar ene mosselvis.
4. Hij stroopt die vis het vel. Hij stroopt die vis het mosselvel.
5. Met 't vel maakt hij een zak. Hij maakt daarmee een mosselzak.
6. In die zak stopt hij zijn geld. Hierin stopt hij zijn mosselgeld.
7. Met 't geld koopt hij een kind. Met 't geld koopt hij een mosselkind.
8. Het kind gaat naar de school. Het kind gaat naar de mosselschool.
9. Dat kind leert A B C. Dat kind leert de mossel-a-b-c.

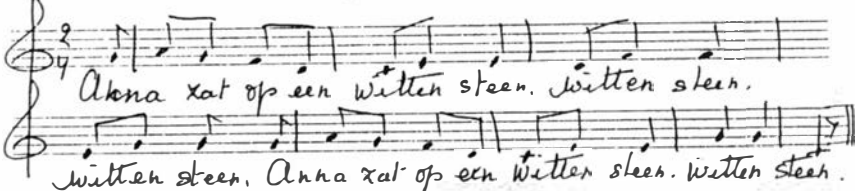
De liederen "In Holland staat een huis" en "Mijn vader vaart op zee" vertonen de kenmerken van een kettinglied met levende taferelen. In het vorige thema over de dans hebben we het spel "Wie zit er in mijnen hof?" bekend als "neusdoeksken smijten" besproken. Het spel vertoont gelijkennis met een dans, genoemd "De wagen", genoteerd door E. De Coussemaker (°Belle 1805 †Rijsel 1876) in Frans Vlaanderen te Belle en in Nederland te Zwolle. De Coussemaker laat opmerken dat "De wagen" gepaard gaat met pantomime (23). Fl. Van Duyse laat opmerken dat dit lied behoort tot de rozenhoedliederen en vergezeld ging met pantomime (24).

We herinneren ons niet dat de dans en het spel "Wie zit er in mijnen hof?" onafscheidbaar thuishoorde in de rozenhoedviering. Persoonlijk hebben

we niet meegemaakt dat het spel gepaard ging met pantomime. Wel kunnen we de visie van De Coussemaker en Fl. Van Duyse bijtreden wanneer we "De wagen" plaatsen in het kader van de rozenhoedviering tijdens de meifeesten, anderhalve eeuw geleden.

Inhoud en vorm van "Maria zit den blauwen steen" gelijken op een sprookje, vertolkt in een mimespel. Maria zit opgesloten in een kasteel, genoemd "blauwe steen". Ze huilt. Morgen moet ze sterven. Haar moeder en twee soldaten troosten haar. Er komt een boosdoener uit het bos, neemt zijn mes en doodt Maria. Ze wordt in het kasteel begraven. De tweede faze heeft niets te maken met de dood van Maria. Het is een dans met nabootsende gebaren: Maria danst, Jantje zet zijn hoedjen op, Mieken zwaait met haar rokje, spelers stampen met de voeten op de grond. De kinderen staan in gesloten kring. Maria zit op haar knieën in 't midden van de ronde. De deelnemers stappen naar links. Allen, behalve Maria, zingen.

1.
Anna zal op een witten steen. witten steen.
witten steen, Anna zal op een witten steen. witten steen.

Nu volgt het mimespel van Maria met het antwoord op de vragen die de deelnemers haar stellen.

2. Maria zit te wenen, te wenen, te wenen.
3. Maria waarom weent ge zo, weent ge zo, weent ge zo?
4. Omdat ik morgen sterven moet.

De spelers wijzigen hun gaanpas in hoppas.

5. Maria mag niet sterven.

De spelers hernemen de gaanpas. Een meisje stelt zich naast de geknieelde Maria in de kring.

6. Daar kwam haar moeder bijstaan.

Gaanpas blijft. Twee jongens stellen zich naast Maria.

7. Daar kwamen twee piotjes bij

De piotjes hebben een vredelievend doel en stellen zich naast de moeder in de kring.

Plots treedt een jongen uit de kring. Hij plaatst zich voor Maria, dreigt met een mes en gebaart haar te willen steken.

8. Daar kwam een manneken uit het bos.
9. Dat manneken haalt zijn mesken uit.
10. Dat manneken begint te steken.

Maria zit geknield. Met gestrekte armen vormen de moeder en de twee piotjes een beschermende kring rond Maria. Het manneken steekt Maria dood. Ze ligt plat op de grond.

De spelers marcheren nog altijd in gaanpas en zingen:

11. Maria wordt begraven.

Moeder en de twee piotjes steken de armen naar omhoog, vormen een koepel boven de dode Maria. Symbool van haar begraafplaats.

12. Al onder deze blauwe steen.

Het spel, na de dood van Maria, neemt een totaal andere wending. De deelnemers laten de handen los en marcheren nu naar rechts. Het gebarenspel gaat verder. Eerst bootsen ze het afnemen van de hoed na met de rechter hand; dan slaan ze met de handen op de dijen, gevolgd door het stampen met de voeten, zingend "tingelingeling".

Er wordt luidruchtig en vrolijk gezongen.

13. Maria danst in 't rondeken.

14. En Jantje mee zijn hoedjen op.

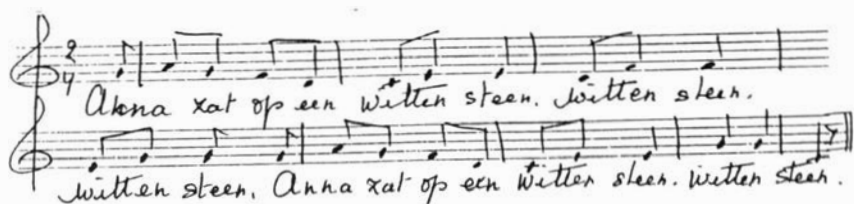
15. En Mieken mee heur roksken aan.

16. Dat belleken ging van tin-ge-lin-ge-ling.

De laatste fase van het spel, Maria zit den blauwen steen, menen we te kunnen identificeren met een geplogenheden uit de middeleeuwse dans, die we zien op het schilderij van Pieter Bruegel "Sint-Joriskermis", kopergravure Pieter Van Der Heyden, 1601. Het schilderij stelt de dansers voor met een eigenaardig hoedje alleen door dansers gedragen. Ook de bellen aan de voeten van de dansers blijken gelijkenis te vertonen met het stampvoeten en het klinken van het belleken in de mime van het spel.

Het stampvoeten is vermoedelijk herkomstig van de stampdans. In Nederland was die dans bekend als "boerenstampdans". "De volksdans in Nederland" verklaart de betekenis van die dans als volgt. "Boerenstampdansen zijn minder aan kunstregels gebonden: een vrolijk huppelen is veel plezieriger dan het maken van afgemeten passen en gedwongen buigingen. Zingen en dansen wijst op oer-oude elementen in de volksdans. We treffen het vooral aan in de cultische mannendansen, die rechtstreeks in betrekking staan tot vruchtbaarheidsritten en zonnecultus" (25).

Het lied "Maria zit den blauwen steen" is zeer verspreid in Vlaanderen. Een variante te Gent luidt helemaal anders, daar zit Anna op een witte steen.

Dr. L. Gelber noteert in 1969 een variante van het lied te Staden (26).

1.

Ma - ri - a zat op e - ne steen,
e - ne steen, e - ne steen Ma - ri - a
zat op e - ne steen e - ne steen.

2. Maria zat te huilen ...	7. En nu werd zij gedodet ...
3. Maria waarom treurt gij zo? ...	8. En nu werd zij gekroond ...
4. Omdat ik morgen sterven moet ...	9. En nu werd zij in kist geleid ...
5. Daar kwam de boze Hendrik aan ...	10. En nu werd zij begraven ...
6. Daar kwam de goede moeder aan ...	11. Nu is zij in de hemel ...

Aan de hand van de twee varianten voor "Maria zit den blauwen steen" willen we aantonen dat elke gemeente haar eigen kinderliederen, -dansen en -spelen kende of nog kent.

V. De meiviering

In het volksleven is de meimaand van bijzondere betekenis. De mens voelt zich nauw verwant met het jonge leven in de natuur; de meimaand brengt nieuw leven in de mens zelf. De meiboom is het symbool van vreugde, liefde en geluk. Het is de boom die op de eerste zondag van mei geplant werd bij gelegenheid van feestelijkheden. In de oudvlaamse woordenschat vindt men daar sporen van terug in: meien, zich vermeien, meifeest vieren (27).

Of er redenen waren om bij de aanvang van de meimaand te meien, zich te vermeien of meifeest te houden te Wetteren, mogen we met zekerheid bevestigen. Het is algemeen bekend dat onze voorouders gelijktijdig feest vierden op het godsdienstig terrein en op het profaan gebied. We kunnen dit illustreren met historische gebeurtenissen. Op het religieuze vlak werden onze voorouders geconfronteerd met de feestviering "te meye".

De oudst bewaarde kerkrekeningen van de 16de en 17de eeuw bewijzen dat 3 mei bekend was als "te meye" en gelijktijdig als "kerckwijdinghedagh" met de herdenking van de inwijding van de St.-Gertrudiskerk. Hoogstwaarschijnlijk dateert deze viering van vroeger dan de 16de eeuw; we kunnen het niet motiveren bij gebrek aan historische bronnen en archivalia.

De viering van de kerkwijdingsdag duurde drie dagen: 3, 4 en 5 mei. Het kerkelijk feest ging gepaard met sermoen van de pastoor of van de predikant en met de versiering van de kerk met meien en lis. De uitgaven vonden we in de kerkrekeningen vanaf 1592 tot eind van de 17de eeuw (28).

Dat "te meie" of kerkwijdingsdag beschouwd werd als een groot feest kunnen we afleiden uit de ontvangsten en uitgaven van het kerkbestuur. Het Paasfeest en het Meifeest stonden in de kerk blijkbaar op een gelijke voet voor wat de ontvangsten in de schaal of van offeranden betreft.

1592. Ontvangsten: *te paesschen en te mey*.

Uitgaven: *Noch te meye van wasse* (aankoop kaarsen). *Noch betaelt den pastere te meye voor synen dienst van preken* (29). Het halen van meien voor de versiering van de kerk komt meermaals voor in de kerkrekeningen, o.a.: ter gelegenheid van 3 mei, wijdingsdag; de ommegang (30); Sint-Sacramentsdag (31).

Ons informatie beperkend tot 3 mei, citeren we volgende uitgaven.

1622. *Noch betaelt voor het kappen ende halen van meyen tot circaet van kercken den III meye 1622*.

1661. *Over thaelen van meyen ende lis ter derde meye van den jaere 1661 wesende kerckwydinghe* (32).

Op het profane terrein noteren we een historische gebeurtenis die vanaf 1614 wel aanleiding kan gegeven hebben tot een meiviering. In november 1613 verleende Albert en Isabella het octrooi om twee jaarmarkten in te richten te Wetteren (33). In het octrooi staat, dat de heerlijkheid Wetteren de toelating krijgt "boven de voors weckemerckt (de donderdagmarkt), alle jaeren twee vrye jaermerckten, elck van twee daghen ... te wetene d'eene den vierden ende vijfden meye, ende d'andere telcken eersten maendach ende dyssendach naer den eersten sondach van september". Aan de datum van de jaarmarkt op vier en vijf mei, zien we dat de twee dagen aansluiten bij de tweede en derde dag van de 3de meidag. Bij al die feestviering binnen en buiten de kerk zal de meiboomplanting wellicht niet ontbroken hebben met zang, dans en schouwspel.

Er was omstreeks 1680 nog een derde gelegenheid voor een meifeest. Omstreeks 1681 greep jaarlijks de koningsschietsing plaats van het Gilde van St.-Sebastiaan, op kerkwijdingsdag, 3 mei. Bij kerkwijdingsdag en de jaarmarkt behoorde de optocht van de schutters, vaandeldrager, trommelaar en fiefelaar. Een mooie gelegenheid om het meifeest nog meer klank, kleur en schouwspel te geven.

Wanneer de meiviering teloorging te Wetteren hebben we niet kunnen achterhalen. In de kerkrekenin van 1702 staat *den derden meye daghe* nog vermeld (34); maar er is geen sprake meer van het halen van meien noch van lis.

De meiviering hebben volwassenen nagelaten. Bij het teloorgaan van de viering werd ze overgenomen door de kinderen in hun spel en dans.

Een van de oudste meiliederden, vermoedelijk uit de 14de eeuw, algemeen verspreid als volkslied in Vlaanderen was "Daar ging een paterken langs de kant. Hei, 't was in de mei. En hij vatte zijn zoete lief bij de hand. Hei, 't was in de mei, zo blij": Vermoedelijk heeft dit meilied een wijziging ondergaan in de 16de eeuw tijdens de reformatie om het gedrag van sommige kloostergemeenschappen te hekelen op een vrolijke manier. Het volksleven bood in dans, zang en spel daartoe een mooie kans.

Zo ontstond een nieuw paterslied "Het paterken" algemeen verspreid en te Wetteren bekend gebleven.

De opstelling van de spelers geschiedt in gesloten kring, de handen in mekaar. De hoofdrol wordt door de pater gespeeld in 't midden van de dansronde. Het spel begint in het marcheren in gaanpas naar links. Het paterke marcheert naar rechts met een onderzoekende blik naar de zingende figuranten.

1.
En pater, gij moet kie-zen, en pater, gij moet kie-zen; En
kiezen moet gij geeren doen, Oep-sa-sieleken, oepsasa, tra-la-la

Het paterke kiest een gezellin. Ze komt bij hem staan in de kring. De figuranten staan stil. Ze laten zingend horen wat ze van de pater verlangen.

2. En pater gij moet niezen.

En niezen moet gij geerne doen,

Refr. Oep-sa-sieleken, oepsasa, tra-la-la.

Terwijl gezongen wordt, moeten pater en partner luidruchtig niezen. Vermoedelijk heeft het niezen wel een volkse betekenis in het spel. De volksmond beschouwt het niezen als een bevestiging van de waarheid of het akkoord gaan met de gestelde vraag. Zo zegt men als iemand niest tijdens zijn verhaal of gesprek: "'t Is beniesd, 't is waar: "In het spel vragen de spelers door het niezen of de pater akkoord gaat met de keus van zijn partner. Het niezen van de pater betekent zijn akkoord. Het spel gaat nu verder met het hernemen van de gaanpas. Na het kiezen en niezen volgt:

3. En pater gij moet knielen.

Pater en figurant zetten zich op de knieën. Thans volgt het bidden.

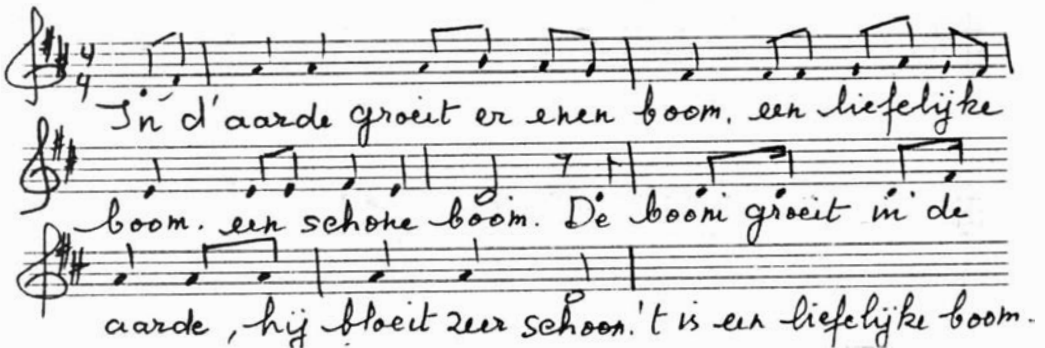
4. En pater gij moet bidden.

Pater en partner vouwen de handen samen en/of maken in snel tempo vijf of zes kruistekens. De gebaren van de pater werken op de lachspieren. Bij de slotscène wordt er bij het schouwspel nog een schepje bijgedaan.

5. En pater gij moet kussen.

Onnodig te zeggen dat het kussen van de partner luidruchtig wordt aangemoedigd. De opdracht "kussen" schept heel wat vrolijkheid.

De meiboom was ook het symbool van de boom van Jesse, de vader van David, uit de stam Juda. Uit het geslacht Jesse werd Jezus Christus geboren. De boom van Jesse symboliseert de stamboom. Het lied "De boom van Jesse" bezingt een boom waarin een vogel zijn nest bouwt, een ei legt waaruit een jong komt.

The image shows a handwritten musical score for a song. It consists of three staves of music in G major (one sharp) and 4/4 time. The lyrics are written in cursive below the notes. The lyrics are: "In d' aarde groeit er enen boom, een liefelijke boom, een schone boom. De boom groeit in de aarde, hij bloeit zeer schoon. 't is een liefelijke boom."

Verder vervolgt het lied met de groei van een blad; de bloei van een bloem; de groei van een vrucht; de komst van een pluim, de bouw van een nest; de komst van een vogel; het leggen van een ei; hieruit komt een jonk.

We hebben maar één stroof van het lied kunnen noteren. De groei van blad tot jonk bleek de spelers onbekend. "In de aarde groeit er enen boom" is ook een voorbeeld van kettinglied of ringlied waarin de voorstellingen met mekaar verbonden zijn, zoals we aangestipt hebben voor "In Holland staat een huis" en "Mijn vader vaart op zee".

Het feest van de vroegere meiviering met de meiboomplanting, het kiezen van de meigraaf en meigravin, de kroning van de meigravin met de rozenhoed kunnen we reconstrueren aan de hand van: zang, dans en spel dat bewaard gebleven is in "Roza willen we dansen?" De uitnodiging tot de inzet van de meiviering vinden we terug in de uitnodiging tot de meidans.

1.

Roxa. willen wij dansen. dans Roza. dans Roza
 Rozeblommen op heuren hoed. Hebt ge geen
 geld of hebt ge geen goed. dans Roza zoet.

Het kiezen van de meigravin geschiedde door de meigraaf.

2. Roza willen we kiezen. Kies Roza, Kies Roza.

Refr. Rozeblomme op heuren hoed...

Wanneer de meigravin gekozen was, kuste de graaf zijn geliefde; hij plaatste de rozenhoed, de kroon, op haar hoofd. De handelingen worden gezongen.

3. Roza willen we kussen.

4. Roza willen we kronen.

Roza laat de kroon op haar hoofd plaatsen. Ze knielt en staat op met de kroon op het hoofd.

5. Roza willen we knielen.

6. Roza willen we opstaan. Hop Roza.

Niet alle meisjes konden de eer genieten een rozenkroon op het hoofd te dragen. Er was maar één meigraaf en één meigravin. De medespelers hielden een meiboompje of een meitak in de hand. Het meitakje was gewoonlijk een egelantier, dit is een wilde roos, *Rosa Rubiginosa*. Tijdens het dansen onder de rozenhoed wordt de egelantier door de meisjes aan hun geliefde aangeboden. De spelers staan in gesloten kring opgesteld, de handen in mekaar. Jongens en meisjes marcheren in gewone gaanpas. Allen zingen. Bij de woorden *Vivat de Rozenhoed* staat men stil en worden de handen zwaaiend omhoog gestoken.

In Wetteren wordt het aanbieden van de egelantier vervangen door een ring.

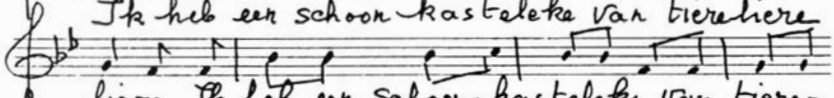
Ik heb ne ring al aan mijn hand. aan wie zal ik hem
 geven? Aan een vriend van mijnen kant zal ik hem
 presenteren. Roza, Roza, rozeblomme op mijnen hoed.
 hebt ge geen geld of hebt ge geen goed. Vivat de rozenhoed.

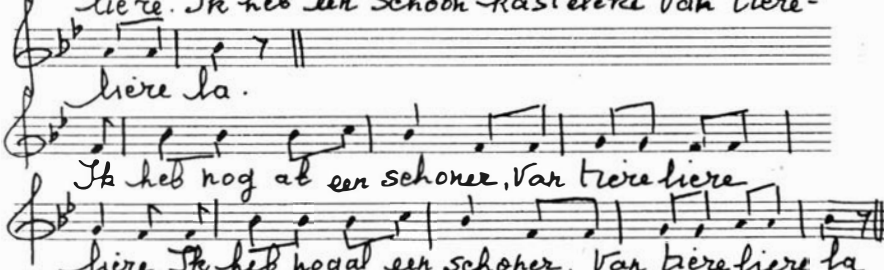
In de meiliederden hebben we reeds achterhaald: het kiezen van de meigravin, het aanbieden van een ring ter vervanging van de meitak, de kroning van de meigravin. Blijft nu nog het huwelijksaanzoek. Wat biedt de graaf aan als bruidschat? De jonker tracht zijn bruid te verwerven door het aanbieden van een schoon kasteelke en een gouden kroon. In een reidans wordt de bruidswerving uitgebeeld, een volksgebruik, oorspronkelijk herkomstig uit de middeleeuwen (35).

De speelgenoten staan in twee rijen opgesteld tegenover mekaar. Bij het zingen van een stroof stapt één speelgenoot of stappen méér spelers naar de andere rij. Het lied wordt hernomen wanneer al de spelers overgestapt zijn naar de andere rij.

We horen wat de bruidegom te bieden heeft aan zijn bruid. Blijkbaar leiden de aanbiedingen en antwoorden niet tot een bevredigend resultaat.

1.

2.

3. Ik zal het mijn doen kuisen.
4. Wie zult gij dat doen kuisen?
5. Ik zal het N. doen kuisen.
6. Wat zult ge mij daarvoor geven?
7. Ik zal een gouden kroon U geven.
8. Daarvoor zult ge mij niet hebben.
9. Ik kom al in de dreve.

De laatste twee strofen worden huppelend in rondedans uitgevoerd.

Wanneer de meiviering in vergetelheid is geraakt is ons niet bekend. Wel hebben we de zekerheid dat een groot deel van de feestviering bewaard gebleven is in de Sint-Pietersviering.

Een meigebruik heeft zich wel weten te handhaven in onze moderne tijd, wat men noemt "het steken van de mei". Als een huis in 't droge staat en belegd is met nieuw dak steken de metselaars een groene tak op de vorst of schouw. Voor de baas is 't dan de moment om de helpers te tracteren, maar de eigenaars mogen dit ook doen.

VI. De Sint-Pieters- of rozenhoedviering

De Sint-Pietersviering is een thema dat ons sinds méér dan een halve eeuw nauw aan het hart ligt. In de eerste plaats als jongeling die vele jaren de viering meegemaakt en beleefd heeft. In de tweede plaats als volkskundige die tijdens en na de tweede oorlog stilaan het dansen onder de rozenhoed zag uitsterven. In de jaren 1940 hebben we in samenwerking met kunstschilder L. Janda de liederen, de dansen en de speluitvoering genoteerd. Het verslag hebben we uitgebracht in een voordracht in 1943 in de pas gestichte Studiekring voor Heemkunde. In augustus 1944 gaven we hierover een voordracht te Gent voor de Bond der Oostvlaamse Folkloristen, opgeluisterd met dans- en zanguitvoeringen uitgevoerd door een groep Wetterse kinderen, onder de leiding van L. Janda. In 1946 publiceerden we "De Rozenhoedviering te Wetteren" in het tijdschrift Oostvlaamse Zanten (36). In 1948 hebben we, samen met ons broer Etienne, auteurs van Wetthra, de rozenhoedviering in een tafereel van het openluchtspel verwerkt (37). De uitvoering was een schitterend succes. In het "Volkskundig kalender van Wetteren", verschenen in 1954, hebben we de St.-Pietersviering nogmaals, op papier, in de bloempjes gezet (38). In 1965 heeft de B.R.T., in het kader van Muziek in de Vlaamse Gewesten, onder leiding van Hendrik Daems, de opname uitgezonden "De St.-Pietersviering te Wetteren", met de medewerking van de Muziekacademie te Wetteren, onder de leiding van de hr. Marcel Verbaere (1906-1989).

Bij gebrek aan archivalia die ons zou inlichten wanneer de St.-Pietersviering zou ontstaan zijn, hebben we een beroep gedaan op bibliografische gegevens uit Wetterse bronnen. De Eendracht, een Wetterse krant verschenen in 1868, uitgever-drukker Achilles Verbaere-Vandevoorde, nummer 2, 5 juli 1868, bevat een bijdrage over de Sint-Pietersviering onder de titel: "Een aloud gebruik". Het eerste gedeelte handelt over de St.-Pietersviering. "We zijn thans weer in de St.-Pietersdagen, die dagen van onschuldige vreugde voor kinderen en jonge meisjes. Bijna in elke gemeente hangt de alomgekende rozenhoed op en 's avonds wordt er bij kaarslicht onder gedanst en gezongen, dat het recht plezier is om zien en hooren, maar zeker nog leutiger om mee te doen, hé brave kinderen?"

De tekst is ondertekend E.T.; de onderwijzer Ernest Ternest (1841-1897), de schoonbroer en tijdgenoot van Jan Broeckaert. Opvallend is het feit dat de schrijver zich uitsluitend wendt tot kinderen. Blijkbaar werd in die periode Ste-Pieter meestal door kinderen gevierd met dans en lied.

In het tweede deel van het artikel "Een aloud gebruik" behandelt E(رنest) T(ernest) de oorsprong van de St.-Pietersviering in 't algemeen. Hij vermeldt dat het gebruik al 2000 jaar oud is, een overblijfsel van het

heidendom, waarin hij de goden en godin betreft: de zonnegod Wodan, zijn gemalin Frig, hun zoon Balder, de grote zonnegod, die door zijn broer Hodur gedood werd. De St.-Pietersviering zou de kerstening zijn van de verering van de zonnegod Balder. We laten deze uitleg van E.T. buiten beschouwing.

Op 4 juli 1869 laat De Eendracht de St.-Pietersviering niet ongemerkt voorbijgaan. "De St.-Pietersviering is dit jaar in ons vrolijk Wetteren, buitengewoon gevierd geworden. Bijna in alle straten waren Rozenhoeden opgehangen, onder welke des avonds eene tafel met brandende keerskens geplaatst werd, waar honderden dansers en danseressen rondsprongen en er de vrolijkste liedekens aanhieven". Op 3 juli 1870 verscheen in de berichtgeving van De Eendracht, onder de rubriek "Verschillende Tijdingen" ongeveer dezelfde tekst van 1869; nu waren de Rozenhoeden omringd van glinsterde lantaarntjes (39). Merk wel op, dat nu niet gesproken wordt over de kinderen die feest vieren. De honderden dansers en danseressen zullen wel grotendeels uit volwassenen hebben bestaan. Een zéér waardevol getuigenis van de St.-Pietersviering, eind 19de eeuw, vinden we gezellig beschreven in het boek "Kwajongen Wetteren" van Dr. W. Broeckaert, geneesheer (°Wetteren 1877 +Wilrijk 1948) (40). Als zesde kind uit het gezin van de bekende historicus Jan Broeckaert (°Wetteren 1837 †Dendermonde 1911) beschrijft Wilfried Broeckaert de jeugdijaren die hij té Wetteren heeft doorgebracht. We laten hem aan het woord." ONDER DEN ROZENHOED. Onder de hele resem heiligen uit het hemelrijk in enen lange adem vermeld in de aardse litanie van alle heiligen, bestond er geen sanct, die bij de Wetterse jeugd meer bijval, meer eerbied oogstte, en tevens luidruchtig gevierd werd, dan de koene apostel van het eerste uur: Sinte Pieter.

De Sinte-Pietersviering - zo heette het in de wandeling - geschiedde te Wetteren op echt feestelijke wijze... Een paar weken voor de blijde datum, spanden, in verschillende wijken, de stoutmoedigste rakkers zich in, tot het bijeen krijgen van St.-Pieterspenningen. "Edde niet te geven voor Sente-Pieter?" klonk het op maat, uit twee, drie monden tegelijker tijd.

Wanneer het uur om de Rozenhoed uit te hangen had geslagen, togen ze in de verschillende jaarlijks aangewezen buurten of wijken, fier als pauwen, met hun meesterwerk straatwaarts op. Wie zou dit jaar de schoonste rozenhoed hebben?

Het ophalen en hangen, geschiedde bij middel van een sterke waskoord. De rozenhoeden worden heel eenvoudig vervaardigd uit twee, bij middel van touwtjes, ineen gewerkte banden, repen, belegd met uitgesneden gekleurd papier. Midden-in, bengelen de kruiselings uitgesneden sleutels van Sinte-Pieter. Rondom dat alles, hele resem papieren kettingen van afwisselende kleuren. De voornaamste en kunstigste gevlochten Rozenhoed hing op 't einde van de Zandstraat, voor het hekken van

Vilain XIII; hij werd ten andere, rijk begiftigd door de edele familie. Andere rozenhoeden waren jaarlijks aan te treffen op De Vijfhoek, in de Moer- en Hekkerstraat. Er hingen echter buiten deze, in sommige kleine straten, nog andere hoeden van minder belang en mindere omvang, en welke men, op die reden, arme rozenhoeden noemde.

Het feest had zijn aanvang bij 't vallen van de avond. In kleine groepjes kwamen de vierders, na 't avondeten, allerwege opdagen en aandrentelen, ieder naar de Rozenhoed van zijne wijk.

De verlichting: Heel eenvoudig een heel klein, laag tafelke dat onder de rozenhoed was geplaatst, te midden van de straat. En op dat tafelke een aantal pottetekens, door ons zelve vervaardigd uit klei of verse potaarde, in de welke roetkaarskens waren gevestigd. Waar het ons aan klei of potaarde te kort schoot, plaatsten wij eenvoudig door gesneden uitgeholde aardappelen.

En wanneer al die mee-feestende vlammekeken daar aan het dansen waren, aan 't knarsen en aan 't roken, zodat het kaarsroet naar omlaag lekte, kon de feestvierende danspartij haar luidruchtige, uitbundige rozenhoedviering beginnen.

De drie geijkte Sint-Pietersliederen, die jong en oud te Wetteren meegezongen heeft, zijn de volgende: Sinte-Pieter, mijn lieve vriend, In Holland staat een huis, Mol, mol, waar zit ge?

Wanneer de schier opgebrande kaarsjes hun laatste weifelende wenkjes uitpinkten, werd de St.-Pietersviering gesloten met een luidruchtige zang door de straten van de gemeente, die "Naald en draad" genoemd werd... bij herhaling zingende: Naald en draad is altijd goed, vivat de naalde en de vingerhoed. Na die Sint-Pietersviering sliepen wij als gelukzaligen:" Einde citaat.

Schakelen we thans over naar het repertoire van de liederen die gezongen werden tot omstreeks eind van de jaren dertig. De liederen die we ten gehore brengen in deze studie zijn geenszins een vast programma. De liederen over Sint-Pieter waren weinig talrijk. Het programma werd aangevuld met dansen, liederen en spelen die behoorden tot het speelrepertoire op school- of speelplein. Afwisselend in zang en dans werd gezorgd voor ernst, luim en spanning.

De leiding van de rozenhoeddans werd gewoonlijk waargenomen door het oudste meisje van de speelgroep die voldoende zingen en dansen kon. De volwassenen waren de kijkers.

De kring die onder de rozenhoed gevormd werd, was het symbool van de gebondenheid in het heem. De ouverture van de viering was de begroeting van Sint-Pieter met het geschenk: de rozenhoed waarin de twee sleutels van zijn rijk hingen. Zoals we in de vorige bijdrage over de meiviering hebben aangestipt, is de rozenhoed herkomstig uit de meiviering. De

verering van de vroegere meigravin wordt nu overgeleverd aan Sint-Pieter. Nu is de kroon bestemd voor St.-Pieter, ter zijner ere en ter wille van ons plezier.

*Sinte Pieter is onze patroon. We willen hem vieren.
We maken hem een kroon, ter wille van ons plezier.
Tjoelala. tjoelala. tjoelala sa sa.*

Een tweede herinnering aan de meiviering is het lied "Ik Heb ne ring al aan mijn hand", eindigend met de vreugdevolle uitroep: *Vivat de rozenhoed.*

De goede atmosfeer onder de rozenhoed komt stilaan op gang. De overschakeling naar de plezierige kant komt aan de beurt met een specifiek St.-Pieterslied, "Sinte-Pieter mijnen lieve vriend". De zangers laten nu horen hoe graag ze St.-Pieter zien en hoe ze hem hebben vereerd.

1.

*Sinte Pieter, mijne lieve vriend. Ik Heb u van mijn
leven nog zo gerne niet gezien. Ik Heb u weest be-
zoeken mee zeven kerkeboeken. Terwijl die anderen
naar den bal zijn gegaan, die hebben wa te saam een
potje koffie gedaan. Van ieldre falderidera
Van ieldre falderidera. Die hebben wij te saam een
potje kaffee gedaan.*

Sint-Pieter wordt te Wetteren wel eens een kwade apostel genoemd. Kwezels staan bij hem slecht aangeschreven. In de hemel is geen plaats voor hen. Ze vliegen buiten, alle kwezels moeten in 't vagevuur.

Luisteren we thans hoe Sint-Pieter zelf dat gezegd heeft in de tweede stroof van "Sente Pieter mijnen lieven vriend".

2. Sente-Pieter heeft het zelve gezegd, dat hij in den hemel van geen kwezels en wil. Ze doen er niets dan kwellen en alles in roere stellen. Ze maken veel te veel van hunnen groten zwier. En honderdduizend kwezels moeten in 't vagevier.

Refr. Van ieldre-fal-de ri-de ra, van ieldre-fal-de-riede ra. Een honderdduizend kwezels moeten in 't vagevier.

Met het liedje over de kwade apostel Sint-Pieter geraakt langzamerhand het terrein klaar gemaakt om een stapje verder te zetten in de luimige sfeer. Hiervoor is wat meer schouwspel nodig. 't Is de moment om uit te pakken met "Het paterslied", herkomstig uit de meiviering. De jongen die de rol van pater speelt, gaat in het midden staan naast het tafeltje met de kaarsjes. Hij kiest het meisje waarvan hij houdt. Hij voert de handelingen uit die hem worden opgedragen: kiezen, niezen, knielen, bidden, kussen. De apotheose met het kussen geschiedt zéér luidruchtig. Het Paterslied is een vast element in het spel van de St.-Pietersviering.

Het parodieëren van de pater blijft niet zonder verder gevolg. Nu komt Sint-Pieter aan de beurt, hij ontsnapt niet aan de spotlust van zijn vereerders. Sint-Pieter is bekend als visser en eerste paus van Rome. In volgend liedje wordt hij voorgesteld in de meest drollige situatie. De rondedans begint zeer langzaam in dans en spel. Naar het einde toe schakelt men over naar looppas bij het zingen van *laat ons zingen, vrolijk zijn*.

Sinte Pieter was zat, hij ging vissen al onder de
bo-mer. Hij kroop op den hoogsten tak en zag heel
de stad van Rome. Laat ons zingen. Vrolijk wesen.
laat ons zingen. Vrolijk zijn.

Totnogtoe ontbrak het niet aan ernst en luim in de viering. De St.-Pietersatmosfeer bereikte haar hoogtepunt. Om het luimige gedeelte af te sluiten danste men *Mol, mol, waar zit ge? De mol zit in zijn hol.* Iedereen ging dan op de hurken zitten en een luidruchtig *Oh, oh, oh...* De duur van de St.-Pietersviering hing af van vele omstandigheden: het late uur, kinderen die naar huis moesten; de weersomstandigheden; de aanwezigheid van ouders, en/of kijkers-meevierders; onenigheid onder de spelers, etc. Het feestprogramma kon eventueel worden aangevuld met “Wie zit er in mijnen hof?”, “In Holland staat een huis”, “k Heb een schoon kasteelken”.

Bij het einde van het feest mocht men niet vergeten Sint-Pieter te bedanken en te bevestigen dat Sint-Pieter een grote volksheilige is, de vriend van alleman. De apotheose begon.

Leve Sinte Pieter en hij mag er wezen. Leve Sinte
 Pieter en hij mag er wel zijn. Londer Sinte Pieter
 kunnen wij niet wezen. Londer Sinte Pieter kunnen
 wij niet zijn.

De viering sluit met het slangespel “Naald en draad”, onafscheidbaar verbonden met het feest. De ronde onder de hoed wordt doorgeknipt in kop en staart. De spelleider of -leidster neemt de start. Hand in hand verlaten spelers het terrein met op het tafeltje brandende, lekkende en uitgedoofde kaarsjes. Kijkers sluiten zich aan bij de staart van de sliert. Luidruchtig wordt gezongen: *Naald en draad is altijd goed, vivat de naald en de vingerhoed.* Zo trekt de sliert in spiraalvorm door de straat; soms in de buurt tot grote vermoeidheid opdaagt en een einde stelt aan de viering.

Niet alleen de kinderen hadden St.-Pieter gevierd, ook de hele buurt en gemeenschap. Men had met zang en dans het bewijs geleverd van wat in het begin gezongen werd: *Sente-Pieter is onze patroon, we zullen hem wel vieren. We maken hem een kroon ter wille van ons plezier.* Zo verliep op 28, 29 en 30 juni de rozenhoedviering, zoals we het feest meegemaakt hebben in onze jeugdjaren.

We hebben gepoogd te tonen dat achter het kinderlied, de -dans en het -spel iets méér schuilt dan een onschuldige ontspanning. Niet de kinderen hoeven hiervan bewust te zijn, wel de oudere generatie. De dorpsgenoten mogen weten dat deze vormen van ontspanning sporen van een oude cultuur vertonen, en dat de kinders de dragers zijn om de sporen van die cultuur te bewaren. Als Wettenaar, beschouwen we deze studie als een levend archief dat de moeite loont om bewaard en beschermd te worden voor de toekomst.

Marcel DAEM en Marie-Jeanne DE SMET

1. A. DE COCK en I. TEIRLINCK, *Kinderspel en kinderylust in Zuid Nederland*, Deel I, 1902, Deel II, 1903.
2. F. VAN DUYSE, *Het oude Nederlandsche lied, wereldlijke en geestelijke liederen uit vroegere tijd*. Teksten en melodieën, 1905, Antwerpen.
3. Dr. EL VAN DER VEN - TEN BENSEL en D.J. VAN DER VEN. *De volksdans in Nederland*, Naarden, 1942.
4. Br. Chr. H. ROOBAERT, *Muziekopvoeding en volkskunde*, Oostvl. Zanten, 40ste jg., 1965, 165-169.
5. Dr. Lucy GELBER en A. VERBIST, *Handleiding der muziekopvoeding*, Deel I. Lager onderwijs, Sinfra Uitgeverij, Mechelen, 1961.
6. Dr. L. GELBER, *Vlaamse kinderzang*, O.V.Z., 41ste jg., 1966, 162-165.
7. Dr. L. GELBER, *Vlaamse kinderzang*, ibidem, 1966, 168. *Oostvlaamse natuurlied*, ibidem, 56e jg., 1981, 74. *Oostvlaamse zangidiomen*, ibidem, 63e jg., 1988, 108.
8. A. DE COCK en I. TEIRLINCK, ibidem, II, *Loop- en bergspelen, verstopperij*, 140.
9. A. DE COCK en I. TEIRLINCK, ibidem, III, *Ginder ver rijdt een koetsken*, 36.
10. A. DE COCK en I. TEIRLINCK, ibidem, II, *Dansspelen, De gardeville is daar*, 9.
11. Dr. L. GELBER, *Oorlog en vrede in het levende volkslied*, O.V.Z., 67ste jg., 1992, 222.
12. A. DE COCK en I. TEIRLINCK, ibidem, II, *De boom wordt langs om dikker. Slangspelen*, 265.
13. J. KNUTTEL, *Woordenboek der Nederlandsche taal*, 14de Dl. 1936, 2847, 2872, *Spinse, spindse, spitsroede*.
14. Dr. E. VAN DER VEN - TEN BENSEL en D. J. VAN DER VEN, ibidem, *Cramignon*, 17; *Naald en draad*, 73; *Farandole*, 93.
15. Hendrik DAEMS, *Etnische muziek in België*, B.R.T. 1967, Programma-brochure nr. 36, Tekst 20; Muziek 27.
16. E. JANS, *Het vlöggelen in Ootmarsum. Paasgebruiken*, Volkskunde, 65ste jg., 1964, 114-129.
17. Dr. L. GELBER, *Vlaamse kinderzang*, ibidem, 1966, 166.
18. A. DE COCK en I. TEIRLINCK, ibidem, I, *Neusdoeksken achter 't gat*, 184.
19. Dr. E. VAN DER VEN - TEN BENSEL en D. J. VAN DER VEN, *Vleugelen en Zakdoekje leggen*, 82.
20. Dr. L. GELBER, *Oostvlaamse zangidiomen*, ibidem, 1988, 116.
21. A. DE COCK en I. TEIRLINCK, ibidem, I, *Kieken de kop afdoen*, 217; *Het spel der toverheks*, 222.
22. A. DE COCK en I. TEIRLINCK, ibidem, I, *Van den mosselman*, 114.

23. E. DE COUSSEMAKER, *Chants populaires des Flamands de France*, Gand, 1956, nr. 102 *Den Wagen*, 324.
24. F. VAN DUYSE, *ibidem*, II, 1905, nr. 381, 1397.
25. Dr. E. VANDER VEN - TEN BENSEL, *ibidem*, 250: *Plof-, sprong- en stampdansen*, 252.
26. Dr. L. GELBER, *Oostvl. zangidiomen*, *ibidem* 1988, 126: *Blauwe steen*. Een andere variëte vermeldt Dr. L. GELBER, *Vl. Kinderzang*; *ibidem*, 1966, 211: *En Anna zat op ene steen*.
27. E. VERWIJS en Dr. J. VERDAM, *Middelnederlandsch Woordenboek*, 4de Deel. 's-Gravenhage, 1899; 1334, 1335: *Meyboom, Meye*.
28. Hiermede danken we de Hr. Joris CLINCKSPOOR, w.n. conservator Archief Wetteren, voor de Kerkrekeningen vanaf 1592 tot de 18de eeuw die hij ons ter beschikking stelde voor ons onderzoek over de meiviering.
29. Wetteren, Archief Kerkrekeningen, 1592, nr. 753, f° 1, 3.
30. *Ommegang*. Wetteren, *ibidem*, 1624, nr. 756, f° 17; 1661, nr. 761, f° 51; 1652, nr. 762, f° 42; 1663, nr. 763, f° 41.
31. *Sacramentsdag*. Wetteren, *ibidem*, 1655, nr. 759, f° 66; 1661, nr. 761, f° 56.
32. *Halen van meien*. Wetteren, *ibidem*, 1622, nr. 754, f° 13; 1661, nr. 761, f° 54.
33. J. BROECKAERT, *Geschiedenis van Wetteren*, Gent, 1862, *Oktrooi 1613*, 228.
34. Wetteren, Kerkrekening 1702, nr. 778, f° 41.
35. A. DE COCK en I. TEIRLINCK, *ibidem*, II, 359. A. GITEE, *Volkskunde*, IV, 1891, 123. F. VAN DUYSE, *ibidem*, II, 1884, nr. 400 *Kanonneke*.
36. M. DAEM, *De Rozenhoedviering te Wetteren*, *ibidem*, 139-149.
37. Gezongen liederen in het openluchtspel Wetthra bij het dansen onder de rozenhoed: 'k Heb ne ring al aan mijn hand; Maria zit den blauwen steen, Mol, mol, waar zit ge?; En pater gij moet kiezen; Naald en draad.
38. M. DAEM, *Volkkundig kalender voor Wetteren*, Cultureel Jaarboek Prov. Oostvl., 1954, 177-227; 29 juni H.H. Petrus en Paulus, apostelen, 192-194.
39. DE EENDRACHT, Drukker uitgever, A.J. VERBAERE-VANDEVOORDE, Zandstr. Wetteren.
1ste jg. nr. 2, 5 Juli 1868: *Een aloud gebruik*. E.T. Hoogstwaarschijnlijk zijn de initialen de naam van Ernest Ternest (1841-1897), 1861, hulponderwijzer te Wetteren; 1872-1897 gemeentesecretaris, opvolger van secretaris Jan Broeckaert, zijn schoonbroer.
2de jg. nr. 27, 4 Juli 1869: *Verschillende Tijdingen: Sint-Pietersdag*.
3de jg., nr. 27, 3 Juli 1870: *Verschillende Tijdingen: Sint-Pietersfeestdag*.
De Wetterse krant "De Eendracht" bevindt zich bij de familie Jules Verbaere, Fl. Leirensstr. Wetteren.
40. Dr. W. BROECKAERT, *Kwajongen Wetteren*, Antwerpen, 1925, 317 blz., *Onder den rozenhoed*, 277-284.

INHOUD

Aftelrijmpje. Zang, dans en spel

I. HET LOOPSPEL

Oproep en deelname.	
Wie doet er mee spelen?	204
Aftelrijmpje Dook, dook, dook.	205

Raakspel

Lisken.	206
Blende katte.	206
Rattekop.	206

Bergspel

Piepkén duik.	207
Al die niet weggestoken is, is er aan.	207

Rondloopspel

Tjoeke, tjoeke, tjoeke.	207
A vapore, rijd maar aan.	208
Loop, loop, loop de gardeviel is daar.	208
Boom, Boom.	209

Brugspel

A ré-à-repasser.	210
-----------------------	-----

Slangespel

Naald en draad.	211
----------------------	-----

II. DE DANS

Daar liep een oude vrouw op straat.	
Rosalied.	213
Zie daar komt ze aangelopen.	214
Een een rood, rood roosken.	214
Wie zit er in mijnen hof?	215
Mol, mol, waar zit ge?	216

III. HET SPROOKJE

Spel. Toveresse.	
Kieken de kop afdoen.	216

Aftelrijmpje. 'k Ginge naar de winkel.	217
Trommelmotief.	218
Roodkapje waar gaat ge heen?	218

IV. HET SCHOUWSPEL

In Holland staat een huis.	219
Mijn vader vaart op zee.	220
Neusdoeksken smijten.	220
Wie zit er in mijnen hof?	220
Maria zit den blauwen steen.	221
Anna zit op een witten steen - Gent.	222
Maria zat op ene steen. Staden.	223

V. DE MEIVIERING

En pater gij moet kiezen.	225
In d'aarde groeit er enen boom.	226
Roza willen we dansen?	227
'h Heb ne ring al aan mijn hand.	227
'k Heb een schoon kasteelken.	228

VI. DE SINT-PIETERS- OF ROZENHOEDVIERING

Sint-Pieter is onze patroon.	232
Sint-Pieter mijnen lieve vriend.	232
Sint-Pieter was zat.	233
Mol, mol, waar zit ge?	234
Leve Sente-Pieter.	234
Naald en draad.	234

EGO-DOKUMENT ALS BRON VOOR DE STUDIE VAN HET VOLKSLEVEN

In begin maart 1993 start de 58ste boekenweek te Amsterdam met een "boekenbal" in de Stadsschouwburg. Tien dagen lang vinden literaire manifestaties plaats: auteurs signeren, boekhandels en uitgeverijen organiseren debatten en voorleesavonden. Centraal staan de egodokumenten, (auto)biografieën, brieven en dagboeken, onder het motto *Het leven geschreven*. De belangstelling voor dit genre neemt de jongste jaren fel toe. Een speciaal voor de boekenweek uitgegeven blad brengt ongeveer 400 recent uitgegeven (auto)biografieën samen. Twee maanden later publiceert de letterkundige, essayist, historicus, volksdeskundige Gaston Durnez in De Standaard van 8/9 mei '93

Luxe-problemen:

Dagen loop ik al rond met de gedachte: "Ik moet iets schrijven tegen die golf van ego-dokumenten die over onze gewesten is gerold. Ik had me zelf over de aankomst van die golf verheugd.

Nog erger: ik heb er dikwijls over geklaagd, dat er bij ons in Vlaanderen zo weinig memoires, dagboeken, brieven werden uitgegeven.

Ik ben wel eens de schrik geweest van mensen-die-iets-meegemaakt-hebben, omdat ik hen almaar door aanporde hun herinneringen naar te schrijven. ... Autobiografische geschriften moeten wél historische waarde hebben, goed geschreven, zonder al te veel versiering, direkt. Een auteur die over zichzelf spreekt, moet niet zichzelf maar mij aanspreken...

Het Groot Woordenboek der Nederlandse Taal van Dale omschrijft het ego-dokument als een historisch dokument in de ik-stijl. Daarbij geldt het Egotijdperk [dan één woord] als de periode van egocentrisme waarin alle aandacht gaat naar het eigen (materiële) welzijn. Van geestelijk leven of sociaal streven is geen spraak.

In 1986 verschijnt een bijdrage over:

Eenige Herinneringen uit mijn leven

Aan myne Zoonen Louis en Edward (sic)

van de arbeider Joseph Volckaert. (Oostvlaamse Zanten, 61 (1986) 5-10
Ze behandelt Joseph VOLCKAERT als 1ste bron en 1ste volkskundige in Vlaanderen, voor het leven van een arbeider van 1870 tot 1942.

Het betreft een adembenemend dokument, de toestand in Nederhasselt, de dood van een kind, de weigering het te begraven, de verhuis naar Gent, vader als leurder, de kinderen in de fabrieken.

De bijdrage en het werk van de arbeider hebben weinig of geen reactie gekend. (Die komt over het algemeen niet denderend voor, inzake artikels in volkskundige tijdschriften)

Het is onze plicht bij een behandeling van een reeks EGODOKUMENTEN eerst de tekst van 1956 te herlezen:

*En dat alles voor een paar tirannen.
Herinneringen van een socialistische arbeider.*

Heeft de politiek geladen titel dit fenomenaal "egodokument" te weinig of geen kans gegund? Om het even.

Thans de beurt aan een reeks andere werken, in de hoop en met de wens dat elk van u nog een ander publikatie aanhaalt en dat elk van u de vermelde uitgaven op een of ander punt onderzoekt en ontleedt. Alleen de volkskunde zal er wél bij varen.

Mark DE BIE levert in '92 een boek met een ongewone samenstelling in de titel: *Een koningsjaar*. (Uitg. Dedalus, Antwerpen)

Het is opgevat als een genre *dagboek* dat hij *van zondag 22 augustus 1949 tot zondag 20 augustus 1950* bijhoudt. Een brood kost 6,75 fr., een kilo stoofvlees 25 fr. Rik Van Steenberghe is wereldkampioen. Briek Schotte volgt hem op. Tussen deze twee prestaties ligt een jaar. De koningskwesie domineert in het politiek reilen en zeilen. Ook met veel commentaar bij de man van de straat. Op het grensgebied van Brabant en Oost-Vlaanderen leeft een gesloten dorpsgemeenschap. De radio alleen zorgt voor ver nieuws. "Zondagsvriend" en "Gazet van Aalst" als weekblad vormen het lokaal medium. De auteur schrijft als elfjarige Hendrik Pilgrims zijn roman in de ik-vorm. De dood van zijn vader heeft zijn moeder in stilzwijgen gedompeld. De knaap deelt te pas en te onpas zijn ware passie mee, sport op een dubbel vlak: voetbal en koersen. In de woning komt er heel wat volk over de vloer. Op die basis vertelt hij wat het dorp beroert, vooral de koningskwesie. Je zit bij hem bij de radio en kijkt over zijn rug de kranten in.

We vernemen er o.a. dat Marc Sleen bijval oogst met zijn Nero! In 1949-50. Meer dan veertig jaar geleden. Bij dergelijke aanhaling schud je even het hoofd. Lang geleden? Aktualiteit die blijft voor Marc Sleen. Andere figuren en toestanden zijn vergeten of niet, dank zij dit boek.

Het wordt een "kroniekroman", boeiend en ontspannend, ontroerend, met gebeurlijk een teveel aan: ... toen... daarna... en dan. In een gesprek klinkt ook dat volks.

Jean-Pierre DE LAMPER. *Een mens met duizend levens*. De Standaard Uitgeverij, 1990

Het boek is de neerslag van dertig uur praten op band. *Het schildert Luc Philips ten voeten uit*. De idee ontstaat na een artikelenreeks van de redakteur J.-P. De Lamper in De Gazet van Antwerpen. Luc Philips start als technicus in de Bourla en is thans een gevierde vedette, op het ogenblik van het verschijnen in '90 vijfenzeventig jaar. Een luisterrijk leven achter de rug, met vele hoogtepunten in allerlei rollen. Is een boek,

gedrukt na dertig uren praten, geen autobiografie? Met blik op een toneelbedrijvigheid van een halve eeuw? Het boek telt 180 bladzijden, 32 pagina's wit-zwartfoto's, maar de voorverkoop telt meer dan vierduizend exemplaren. Hoeveel fans telt de toneelspeler? Geldt dat cijfer ook voor het bepalen van een authenticiteit als gevierde vedette?

Een kast in een sprookje. Een kast als een hel. Een gevangenis

Detty VERREYDT & Tine VERCRUYSSSE. *De kast van koning Leopold*. Uitg. Infodok, 94, illu.

David BISSON. *Het kind achter de deur* (van een kast).

Annemie HAECK. *Mama lacht niet meer. Leven met een gevangene*. Uitg. Epo, Berchem, 151

De kast van koning Leopold is een wonder sprookje met nieuwe invallen bijna op elke pagina. Tine Vercruysse, tekenlerares en Detty Verreydt brachten het samen op de wereld. De eerste tekent bladzijden en bladzijden. De tweede levert het verhaal. Je vindt er een liedje in, een vers, verwerking van kranteknipsels, plattegronden, stukjes stripverhaal, een foto-album. Iedere tekening behelst een zoekplaatje. Het thema als dusdanig: nestwarmte.

Doortje, een wees, ontdekt tijdens haar vakantie in Zand-aan-Zee de vriendschap in de kinderen van een handelaar in tweedehandse meubelen. Het ligt voor de hand, dat in zulk gezin het leven prettig en vertrouwelijk kan verlopen in een ogenschijnlijke warboel. De drie kinderen leven er tussen gezellige rommel en slapen in een antieke kast. Die zou ooit de eigendom van koning Leopold (II) geweest zijn. Hét belangrijkste: in de kast huist een spook, namelijk Bonifaas, de gewezen koetsier van de vorst. (Thans bestaat dergelijke koetsier niet meer, want een koning rijdt per auto.) Dé verwikkeling: Bonifaas is verslingerd op snoep, verslaafd aan cuberdons, de bekende rode neusjes. Een dief verdwijnt met de kast. Met tussenkomst van Bonifaas brengen de kinderen hem op de betere gedachten. ... Binst de oorlog zendt de jeugdige Boudewijn de kast met het spook naar zee, want in Brussel vindt je geen lekkere cuberdons meer. In het boek ontmoet je Johnny's, de contrasten van punkers, en hun meisjes, Marina's, hebbelijke figuren, slachtoffers van een consumptie-maatschappij. Een verhaal vol fantasie én realiteit! Koning Leopold, Boudewijn. Dàt klopt historisch. De namen Johnny's en Marina's? Gewoon in de wereld van tieners, met hun lederen vestjes met fluorstrepen. Kunnen volwassen lui nog even kind worden in een boek vol mengelmoes: stripverhaal, kranteknipsel, foto's, lied en vers? Ook dààr beleven kinderen hun jeugd. Zijn we in staat dat te beseffen en te ontdekken?

Thans een triestig contrast: het verhaal van een Frans jongetje David Bisson, dat door zijn moeder jarenlang in een kleerkast opgesloten was,

waar het alleen wat restjes te eten kreeg, verstoken van liefde, menselijk contact, eten, school en speelgoed, vanaf zijn vierde tot zijn twaalf jaar. Dan liep de knaap weg van huis. De politie trof hem in een park, in Parijs als een bang, hulpeloos dier, met mismaakte handen. Was zijn moeder een monster? Françoise Bisson is met haar toenmalige echtgenoot veroordeeld tot zeven jaar gevangenisstraf. Op 22-jarige leeftijd komt de jonge man (met mismaakte handen als littekens) naar buiten met het boek *L'Enfant derrière la Porte* of *Het Kind achter de Deur*, een getuigenis over een ontaarde moeder. In augustus 1982 haalde ze alle kranten bij de zuiderburen na de ontdekking van haar zoon(tje) in het park. Tien, elf jaar later schrijft David zijn boek met behulp van een Parijse psychotrapeute Evangeline de Schonen, als een genre bevrijding om in leven te kunnen blijven. Kranten, weekbladen, tv. hebben dagen- en wekenlang allerlei herinneringen opgehaald. Het boek bestaat, een brok akelige, ijzige leven in een Franse hoofdstad. Kunnen we het loochenen? (1)

Een ander schokkend relaas: de vrouw van een gedetineerde, een onderwijzeres, voelt zich als echtgenote van een gevangene ook opgesloten en publiceert haar ervaringen om te tonen hoe middeleeuws de gevangenen in ons land nog zijn. De titel klinkt als de ergste aanklacht: *Mama lacht niet meer. Leven met een gevangene. Een tragisch verhaal van 151 bladzijden.*

De vrouw heeft het over de eenzaamheid, de burens, die veranderen na de aanhouding van haar man, hun afkeuring voor de "vrouw van een moordenaar".

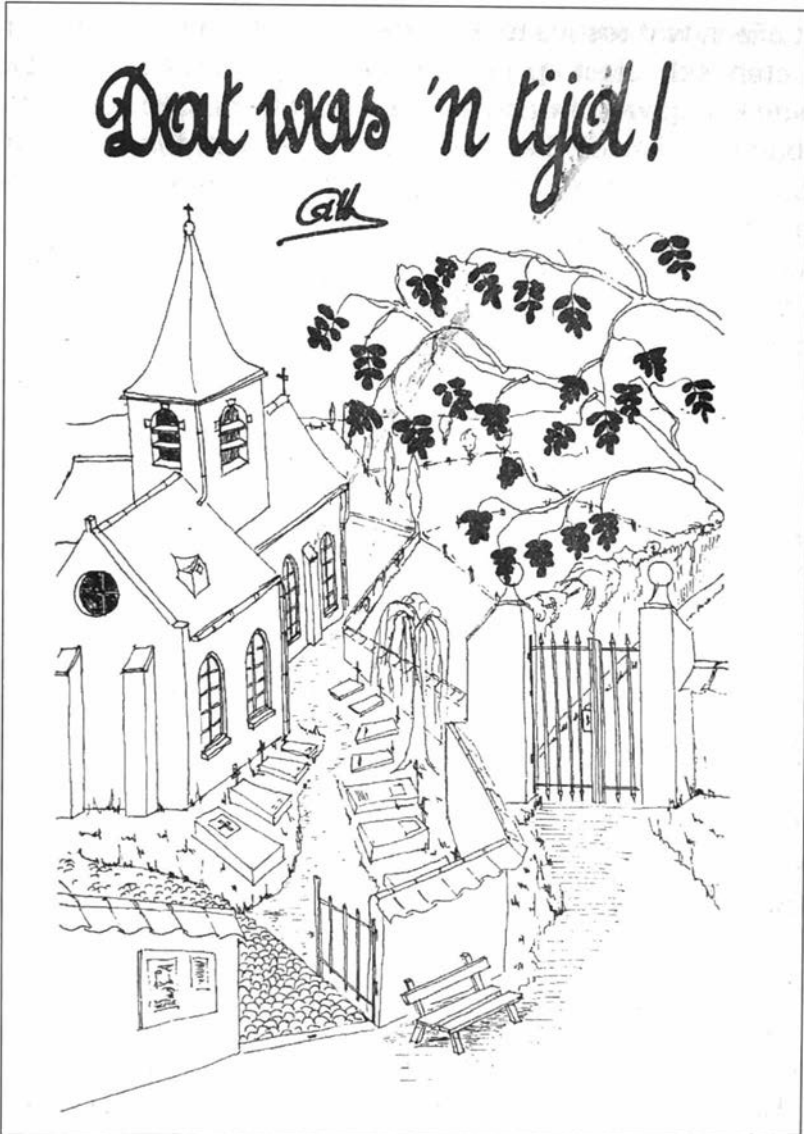
We ontdekken akelige toestanden in de gevangenen in de hoofdstad, eerst in Vorst bij de aanvang van de jaren tachtig. Kakkerlakken, gebrek aan hygiëne, misprijzen van cipiers voor gevangenen maken haar opstandig. Haar echtgenoot organiseert een hongerstaking tegen zijn lange voorhechtenis, wordt uiteindelijk geïnterneerd, zinkt dieper weg in somberheid, pleegt zelfmoord in Doornik.

Zijn echtgenote richt intussen een komitee op om de slechte leefomstandigheden van de gevangenen in Vorst en Sint-Gillis aan te klagen. Haar boek stopt in 1985, negen jaar geleden, precies vóór het uitbreken van gevangenisopstanden.

Het boek behandelt de "vrouwen van gedetineerden". Ze zijn "gebrandmerkt, getatoeëerd, jodensterdraagsters, bezienswaardig gedrocht, en gemeden als de pest".

Opnieuw een ego-dokument, echt en oprecht. In hoevele rubrieken van onze wetenschap moeten we het aanhalen en ook kennen? (1)

Het past tegenover het eigentijdse ook werken aan te halen die een gemeente omsluiten in een bepaalde periode.

Dat was 'n tijd! van A. (andré) MENSCHAERT voert een totaal andere trant en een trein van eenvoud in *Schelderode*. (typoscript, 188 p., ill., zonder vermelding van uitgave, met datering bij Ten Geleide: Voorjaar 1982).

De auteur schikt vooraan de sfeer waarin het werk verloopt:

"Dit verhaal is een pretenteloze poging waarin ik tracht te vertellen wat diep in mij leeft."

Hij *start* met zijn geboorte op een oktoberdag in 1920, de vroedvrouw, het bericht aan vader, seizoenarbeider ergens tussen Laon en Reims, de doop met peter en meter, een ritueel in de kerk na de vespers en het lof... het bezoek aan menige herberg...

Zo zit het boek proppensvol wetenswaardigheden, klassieke avonturen

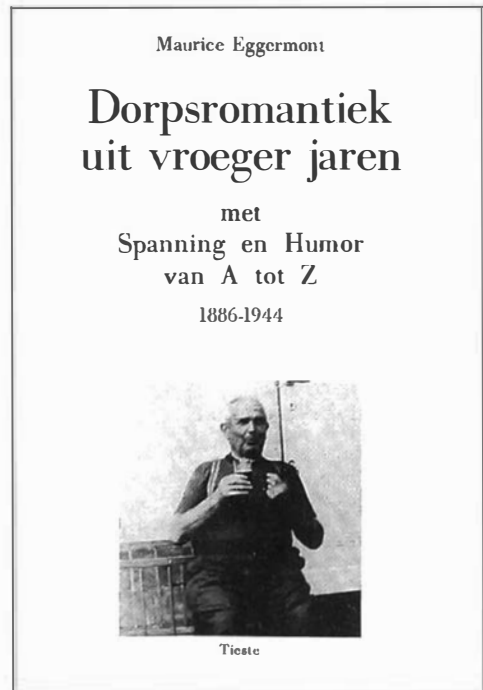
en specifieke verwickelingen, de eerste biecht en de vlucht uit de kerk, het "steen optrekken", d.i. tussen de halfgedroogde kleivormen de stenen op hun andere kant trekken om ze volledig te laten uitdrogen... binnen geraken in de stenen windmolen op een boerenkar die naar de molen voer... de processie... de kleine en de grote kermis... kastanjes rapen in het park van het kasteel, in de zwaar beladen bomen kluppelen, het bezoek van de burgemeester-kasteelheer aan de klas, ... het "zingen" voor de blauwe kopman... Liedereren van vader: De Jonkman die van Brussel kwam... Het kind van Napoleon... De mode van Gent... liedjes van de marktzanger na de mis, o.a. over de verschijningen in Onkerzele, Etikhove. En het einde van de jeugd. 'k Moest gaan werken. De onderwijzer deed het nodige... en ik kreeg een betrekking te Merelbeke in een bakkerij. Dezelfde avond onderhandelde mijn vader over de indiensttreding en ze kwamen akkoord: driehonderd frank in de maand, kost en inwoon, het loon voor een gast die "de stiel wilde leren". Een totale ommekeer. Alle dagen om drie uur dertig uit bed en werken tot 's avonds twintig uur, de zaterdag soms tot tweeëntwintig uur... Voortaan behoorde ik tot "de werkende klasse".

Luc, zoon van de auteur, zorgde voor de illustratie.

Maurice EGGERMONT is een autodidakt op en top. Hij heeft in zijn vroegere herinneringen de stof gevonden om zijn memoires te vereeuwigen in een boek, getiteld: *Dorpsromantiek uit vroeger jaren met spanning en humor van A tot Z 1886-1944*. Hij gaf het werk uit in eigen beheer. Hij noteert in een brief (20.10.82). Ik stam uit een zeer arme werkmansfamilie, zoals ge trouwens al gelezen hebt in mijn boek ... Het is altijd mijn wens geweest ooit nog zelf een boek te schrijven. Veertig jaar heb ik met die gedachte in mijn hoofd gelopen. Mijn bewogen leven alsook het financiële kwamen me in de weg te staan ...

Maurice beschrijft in zijn werk veertig hoofdstukken, gans en gaaf uit het

levend volksleven gegrepen: Kermis vieren. Mijn kinderjaren. Sint-Pietersvuur. Piere de kleermaker. Elke gelegenheid grijpt hij aan om een gebouw of situatie vrij nauwgezet te beschrijven om er dan een of ander gebeurtenis aan vast te knopen. Hier volgt een voorbeeld:

Ons Huisje

Ik zie nog altijd het uitzicht van ons schamel, bouwvallig, strodakken huisje in mijn verbeelding. Vlak voor de deur was de straat: een smal straatje van een drietal meter breed met van die oude kalsijsteenkoppen, langs weerszijden een aardeweg. In de winter al moze dat alwie de straat moest verlaten om elkander te kruisen, riskeerde van in het mortelsop te verstellen. Wij als kinderen zagen niets liever dan een boever of een auto die versteld zat in die diep uitgereden voren van de aardeweg ... We waren er onmiddellijk bij om die mensen te zien beulen en sleuren met planken, kepers, stenen en al wat ze in de nabijheid vonden om zich te verhelpen. En dan natuurlijk dat gevloek en getier op de paarden ... en al die vloeken die we daarbij leerden en beter onthielden dan de les van de heilige geschiedenis op school ...

In een volgend nummer komt een vervolg, *Coucklaan 15 e.a.*, tevens in aansluiting met de publikatie

Egodokumenten van Noord-Nederlanders uit de zestiende tot begin negentiende eeuw. Een chronologische lijst. Samenstelling Ruud LINDEMAN, Yvonne SCHERF en Rudolf DEKKER. Rotterdam, Erasmus Universiteit, 1993, 312 p.

Renaat van der LINDEN

(1) Vlaamse centra voor Hulpverlening inzake Kindermishandeling (CHK) ontvangen van jaar tot jaar meer meldingen van kindermishandeling. In 1992 werden 3.052 gevallen van kindermishandeling gesignaleerd, bijna het dubbel van 1989.

In Wallonië bestrijdt "Equipes SOS Enfants" de kindermishandeling. Zie T.S. *Opvang mishandelde kinderen raakt in moeilijkheden*. De Standaard, Brussel, 20 okt; '93.

Renaat van der LINDEN. *De levenscyclus 1992. (Geboorte, abortus en kindermishandeling.)* in *Volkscultuur in Vlaanderen* aparte uitgave van tijdschrift Vlaanderen, Tielt, Jg. 41, Nr. 5, nov.-dec. 1992, 33.

Kindermishandeling. Reportage Telefacts VTM 14 maart '94. Chris Michel brengt onthutsende reportage over kindermishandeling. Slachtoffers getuigen. Optreden van psychiater Paul Igoth. Denkwereld van patiënten en hun behandeling.

GOD ZIET, HOORT, SCHRIJFT EN NIET VLOEKEN

Proeve van verkenning

De volksprent *God ziet mij. Hier vloekt men niet* heeft tot op heden vrij weinig aandacht gekregen. Ze heeft nochtans gedurende ruim anderhalve eeuw in menige huiskamer en herberg aan de wand (boven een deur) gehangen.

"God". Velen zien God symbolisch in een kerk, aan een altaar, in de kommunie, in het beeld van de paus. Ze zien in God een vorm van almacht. God staat boven de heiligen, met wie vele lieden vertrouwd omgaan. Tientallen en tientallen jaren geleden siert een prent de wand: "God ziet mij". Onze ouders en grootouders vonden het klaarblijkelijk gewoon, zonder na te denken, zonder er dieper op in te gaan. Leefden ze dan werkelijk zoveel anders dan wij of zoveel gemakkelijker?

Talrijke prenten zijn verspreid, zonder naam of adres van drukker en uitgever, zodat voor menig geval een makkelijke of rechtstreekse identifikatie uitgesloten is, ook voor gebeurlijke "herdrukken".

THE OMNIPRESENCE OF GOD

He who unwillingly carries his cross in this life.

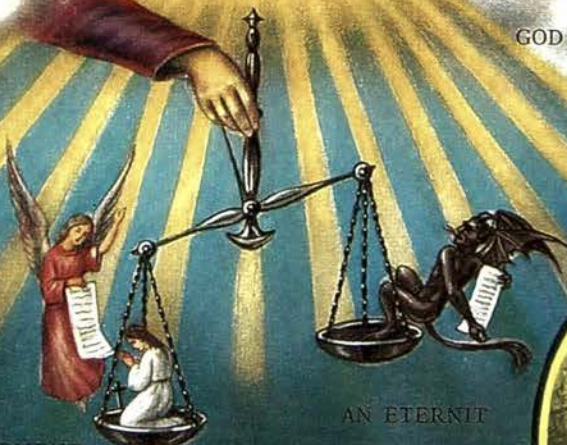
Is in danger of Hell in the next.

GOD SEES ALL THINGS

GOD HEARS ALL

GOD KNOWS ALL THINGS

MOMENT

AN ETERNIT

THE SINNER

THE JUST MAN

THE DEATH OF THE JUST MAN

THE DEATH OF THE SINNER

LOOK AT THIS MIRROR AND YOU WILL SEE A PICTURE OF WHAT YOU WILL BE

In Wallonië zijn Franstalige prenten verspreid, enigszins kopie van de onze.

Onder prent Hemelsoet Gent: God ziet mij. God hoort mij. (19de e.)

In Frankrijk (zie hoger) voegen de uitgevers er nog een derde dimensie aan toe: *Dieu écrit tout et sait tout* ... Een uitgeverij in Quebec vermeldt het "schrijven" niet, maar stipt de gaven aldus aan: *God hears all* (onder het oor), *God sees all things* (onder het oog), *God knows all things* (onder het boek, waar een hand met een pluim in schrijft). Zie blz. 249.

Editions Magnificat. Monastère des Apôtres. Saint-Jovite. Quebec, Canada (ca 1980)

Aldus ontdekken we in het Nederlands, Frans en Engels teksten die de titel van deze bijdrage pogen te rechtvaardigen. In het volgend hoofdstuk bewondert u een rijke reeks varianten van deze prenten.

Boven prent Picard-Guérin, Caen (Fr.): Dieu voit, entend, écrit et sait tout. (ca 1810)

A. De profeet Elisa en Job i.v.m. het vloeken

De macht van God is voor gelovigen onbeperkt. Zijn almacht omvat allen en alles. Hij heerst over leven en dood. Hij hoort en ziet alles!

Daartegenover staat de mens, die onderworpen is aan de dood. Man en vrouw weten dat er grenzen getrokken zijn, waarbuiten hij en zij ogenschijnlijk niet kunnen treden. Of toch?

Is er een (schijn van) kans, dat de mens heerst over leven en dood?

Kan er een vervloeking en een vloek bij betrokken zijn?

In het Oude Testament biedt het "Tweede Boek der Koningen" een ontstellend voorbeeld: de uitwerking van een vervloeking in het verhaal van Elisa (2:23):

Vandaar begaf Elisa zich naar Betel. Toen de profeet de weg opklom, kwamen er kleine jongens uit de stad die de spot met hem dreven en hem toeriepen:

- Kom op, kaalkop! Kom op, kaalkop!

Dan wendde hij zich om, zag hen en vloekte hen in de naam van de Heer. Op dat moment kwamen er twee beren uit het woud en verscheurden tweeënveertig van die kinderen.

In dit geval volgt een onmiddellijke uitwerking na het uitspreken van een vloek.

In zijn laatste rede betuigt Job zijn onschuld aan allerlei zonden. Zijn vrienden zouden hem daarvan immers kunnen verdenken. Indien hij die werkelijk bedreven had, zouden ze zijn lijden aannemelijk kunnen maken.

In 31:29-30 verklaart Job: *Zo ik verblijd ben geweest in het ongeluk van degene die mij haat, en gejubeld, wanneer het kwaad hem trof - ja, ik liet niet toe dat mijn mond zondigde, "door hem met een vloek de dood te wensen; [of door een vloek zijn ziel (leven) te begeren"]* (andere vertaling).

In dusdanig geval ziet u de mogelijkheid een vijand door een vervloeking naar het leven te staan.

Vorsers kunnen bij primitieve volkeren zulkdanige methode en opvatting aanstippen, langs een toverformule en middel tegen het leven.

Intussen is de mentaliteit inzake de aard en betekenis van het vloeken voortdurend geëvolueerd, van land tot land, van stand tot stand, enz.

Houdt de idee aan de macht van God stand in gelijkaardige aanhalingen?

Is de bediedenis van het vloeken herleid tot een harde of flauwe en lauwe godslastering door de naam van God ijdel te gebruiken? Dit vraagstuk komt verder ter sprake.

B. Aanhalingen

Aanhalingen uit uiterst verscheiden bronnen bewijzen dit feit:

In talrijke woonkamers en in herbergen hing in het midden, op het einde van vorige en in de eerste helft van onze eeuw de bekende volksprent:

GOD ZIET MY ... HIER VLOEKT MEN NIET.

God ziet ... en daarin zit een geheim vervat ... God ziet mij.

Hoe zit dat in mekaar? Gewoon bijna. Het oog lijkt heel en al op een menselijk oog dat in een driehoek gevat is. Kijkt God op die manier naar de leden van de familie die aan het eten zijn of naar de kaartspelers die met beduimde kaarten in hun handen in de gelagzaal van een café rond een rechthoekige tafel zitten?

In die driehoek bemerkt u een oogbol en de pupil daarin, met de welving van de wenkbrauw daarboven. Die voorstelling springt vooruit. De andere gegevens wijken naar de achtergrond.

De kristenen hebben God voorgesteld in een symbool, met een beeld als herder, leraar, visser.

Hier telt uitsluitend de lichtzin in het raam van een driehoek, in de vorm

van een waarachtig levend, actief orgaan. Het straalt een vermaning en een waarschuwing uit: God ziet u.

Op wat let Hij? Het betreft een uitzonderlijke beperking. In deze omgeving weerklinkt geen vloek. Dat is alles.

Als eerste illustratie uit *De politie waakt* een interieur van een herberg te Antwerpen ca 1900. Jan Waterschoot tekent de baas en een klant bij de toog, stoelen en tafels, én boven de deur een driehoek, als beeld van de volksprent God ziet mij - Hier vloekt

men niet, een bijna vast teken van een toenmalige café. Let op de rechter bovenhoek.

Het oog in de driehoek geldt als hoofdzaak voor ons. (1)

Na een tekening laten we een *Sinjoor* aan het woord. "Tijdens de zondagmarkt hangt de arsenaalmuur aan de Vaartstraat bij de Kanonstraat vol met prenten, die men in geen enkele handelszaak moet zoeken.

Het zijn Hier vloekt men niet met het Alziende Oog in een driehoek gevat, of God ziet mij, of Geloofd zij Jezus-Christus...

Dit alles in veelkleurige druk met een glanzende vernislaag erop. De prenten werden ingelijst en waren terug te vinden in de landelijke herbergen en in de dorpswoningen als aandenken bij het bezoek van vader aan de Antwerpse zondagmarkt." (2)

De *Parochie van Misericordie* noteert keurig het Godsoog, maar tekent tegelijk het vloeken van een duivenmelker...

"De glazen stolpen waaronder de heilige familie godvruchtig neerblikte, werden nog eens afgestoofd... de familieportretten en de prent met het grote oog, waarop te lezen stond: "God ziet ons - hier vloekt men niet", recht gehangen.

Vader was al vroeg zijn makkers gaan vervoegen, die op de hoek van de straat, de kansen van de witpenne...

Als een "sjamfoeter" van een gebuur zijn duiven uitliet - die gewoonlijk een geruime tijd bleven toeren - op het moment dat die van de prijsvlucht gingen arriveren, vloekte Frans al de pannen van het dak..." (3).

In de Kempen tref je vanzelfsprekend het Godsoog aan.

Boven de schouwplaat hing een kruisbeeld. De wanden, bedekt met plakkaarten, waarvan verscheidene reeds twee jaar telden, droegen middelmatige prenten... daarbij de bij ons wel gekende schilderij *Hier vloekt men niet*, met het rijmdicht: "Denk, o boosaardig mensch", enz... (4)

Ook *Felix Timmermans* stipt het aan.

"Waar dat maar enigszins kon, werd de oogst met een feest gevierd... Op een dag kwamen Pallieter en Marieke voorbij een boerderij waar het hooi net was binnengehaald. Ze mochten mee aanzitten aan de lange tafels... Ze dronken pinten en jenever... Tussendoor vertelden ze obscene grappen, gekruid met stevige vloeken onder *de driehoek met Gods alziend oog.*" (5)

Een boek *Over volkskunst* schakelt het natuurlijk in.

"Zowel het Oog Gods als de Huiszegen worden veelal te Turnhout gedrukt.

Nog kan men ze zien, ingelijst en achter glas, aan de wanden van de kamers in menig huis, driehoekige bedevaartvaantjes, naast het "Oog Gods" en de "Godzalige Huiszegen".

"*Het Oog Gods ziet U*" is een voortdurende aanmaning, dat geen slechte daad bedreven kan worden, zonder dat God het weet, want de alomtegenwoordigheid is door een stralenbundel die uitgaat van het grote oog, uitgedrukt". (6)

Ook *Ernest Claes* past in dit kader met een uittreksel van "De Witte", met een tekening van *Felix Timmermans!*

"Bovenaan stond te lezen: God ziet mij! en er onder: Hier vloekt men niet! De schilderij in haar geheel ziet: een Christusoog, en men vindt die in de

streek bijna in alle huizen hangen. Wanneer de Witte iets heel ergs mispeuterd had, kreeg hij gewoonlijk eerst zijn behoorlijke portie oorvegen, en dan moest hij op zijn blote knieën, in zijn holleblokken, met uitgestrekte armen Onze Vaders bidden voor dat Christusoog, dat hem dan nog strenger en nog scheler aankeek en hem deed denken aan Dries de garde. Hij droomde er 's nachts van, en dan schoot hij soms angstig wakker. Het Hier vloekt men niet

scheen echter weinig invloed uit te oefenen op vader, voornamelijk wanneer hij zondags 's avonds thuiskwam, of na de zittingen van den gemeenteraad, waar hij eens per maand van twee tot drie uur op het gemeentehuis, en van drie tot tien of elf in de herbergen, de belangen van 't dorp ging verdedigen." (7)

Martha Van Coppnolle tekent de illustraties voor Tavi, een vrolijk guitenleven door *Valère Depauw*. (zie blz. 252)

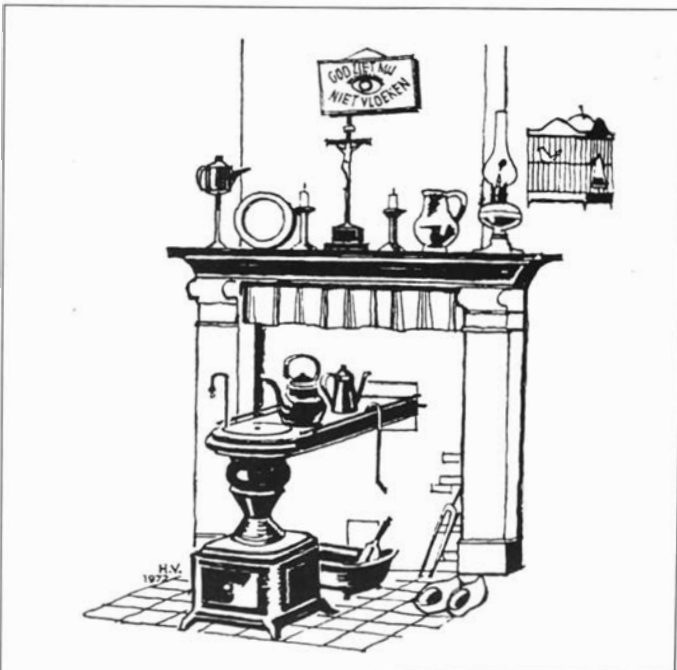
Ze tekent een huiselijk tafereel, als Tavi in kennis geraakte met Luiseken en die vrijagie met haar begon.

Op de wand praat het Godsoog. (8)

Cyriel Buysse verwekt daadwerkelijk de indruk, dat hij zelf het Godsoog heeft opgemerkt.

"Ik keek eens rond. Het was een gewoon werkmanshuisje. Aan tafel enkele stoelen, een paar gekleurde prenten aan de muren, een Alziend Oog met de legende: "Hier vloekt men niet" boven op de schoorsteenrichel." (9)

De kunstschilder Herman Verbaere van Weteren tekent voor *Wetterse Volkstypen*. Een dozijn portretten uit de galerij van Armand van Durme, met *Inleiding en Aantekeningen* van Marcel Daem, uitg. Koninklijke Bond der Oostvlaamse Volkskundigen, 1972, op p. 70 een keukeninterieur met de klassieke prent op de schoorsteen. De tekst blijkt een tikje ongevoel: *God ziet mij. Niet vloeken.*

Jozef Weyns situeert de religieuze prenten in zijn onvolprezen *Volks-huisraad in Vlaanderen*.

Meest verspreid in de jongste tijd (± 1900) - en thans nog best bekend - was het paar prenten (Afb. F 246 & 247) waarvan de ene het "alziend oog" als middelmotief bevat en errond de tekst *God ziet mij/Hier vloekt men niet*, en de andere, naast een kleine Kristusfiguur, de tekst te lezen geeft: *Geloofd zij Jezus Christus/In eeuwigheid Amen!* Het gaat om prenten, die met zoeterige kleuren zijn gedrukt.

Iets kernachtiger worden ze als het binnenvlakje van de letters is weggesneden en een achtergrond van stanniool (zilverfolie) laat zien. (10)

Het mag bijna als een wonder opgegeven worden, dat de Griekse auteur Niko Kazantzakis de drie elementen die in de titel van deze bijdrage prijken, in een plechtige verklaring in zijn meesterwerk naast elkaar schikt.

Broeders-notabelen, het is vandaag een plechtige bijeenkomst.

God ziet en hoort ons. Bedenkt dat hij alles wat wij hier zullen zeggen, in zijn boek zal optekenen.

Kristus is opgestaan. (11)

(1) A. DE LATTIN. *De politie waakt. Uit het Antwerpsch Politie-archief van 1790-1880*. Uitg. C. De Vries-Brouwers, Antwerpen-Amsterdam, 1976², 6. Tekening vooraan!

(2) *Een Sinjoor vertelt zijn verleden*. Boekuil en Karveel uitgaven, Kapellen-Antwerpen, 1956, 108.

(3) John WILMS. *Uit de parochie van Misericordie*. Uitg. De Witte Raaf, Van Uffelen & Delagarde, Antwerpen, s.d. 134-135.

(4) E.M. MEGANCK. *Een Studentenreizen. Een studentenleven in de Antwerpse Kempen door een lid van de studentenbond*. Gent, Drukk. I. Vanderpoorten, 1879, 18 (ook in *De Pleegkinderen van Line-Moei. Een verhaal uit den tweeden Jacobijntijd*.)

(5) *Pallierter*, 83-86. Aangehaald bij WIM VERELST. *Trots en schaamte van de Vlaming. Een essay over de Vlaamse cultuur in de twintigste eeuw*. DNB/Pelckmans, Kapellen, 1992, 66 & 193.

(6) J.R.W. SINNINGHE. *Over volkskunst*. Heemschutserie. Deel 22. 2de vermeerderde en herziene druk. Amsterdam, 1949, 89-101.

(7) E. CLAES. *De Witte*. (50ste druk) Amsterdam, 1941, 15.

(8) Valère DEPAUW. *Tavi. Een vrolijk guitenleven*. N.V. Standaard-Boekhandel, Antwerpen, Brussel, Gent, Leuven, 1941⁴, 46. Illustraties van Martha Van Coppenolle.

(9) Cyriel BUYSSE. *Kerels*. Verzameld werk. Deel 5. A. Manteau, 1979, 835 (Sander Ouk en Soarel Lawwe).

(10) J. WEYNS. *Volks-huisraad in Vlaanderen*. Deel 2, 801, afb. 246-247.

J. THEUWISSEN. *Volkskunst en Volkskundemusea*. Openbaar Kunstbezit in Vlaanderen, 1984, nr. 2, 58.

(11) De drie factoren, aangegeven in de titel van de bijdrage, komen voor in de aangrijpende roman van NIKO KAZANTZAKIS. *Kristus wordt weer gekruisigd*. (bewerkt tot film, onder de titel *Hij die moet sterven*). Uitg. De Fontein, Utrecht, z.d. zeventiende druk, p. 16.

DEN GODVRUGTIGEN
LANDS-MAN
OFTE
GEBEDE-BOEK,
BEZONDERLYK TEN DIENSTE DER
LANDS-LIEDEN,
Behelzende de voornaemste Litanien, Gebeden, Bemerkingen, en Onderwyzingen om hun op-te-wekken tot een godvrugtig leven, en hunne zaligneyd uyt-te-werken.

By een-vergaeders en getrokken uyt de voornaemste Gebede-boeken.

TOT BRUGGE,
By CORNELIS DE MOOR en Zoon,
in de Philipsstok-stracte.

DEN GODVRUGTIGEN
LANDSMAN,

OF VERZAMELING VAN

Onderwyzingen en Gebeden,

BEZONDERLYK TEN DIENSTE DER

LANDSLIEDEN.

NIEUVEN DRUK.

TE TURNHOUT,

Uyt de Steen en Boekdrukkerij van P. J. Brepols.

MET GOEDKEURING.

[1828]

C. Een vraag van K.C. Peeters en twee reacties in 1972

In *Volkskunde*, Antwerpen 73e jg. (1972) vraagt K.C. Peeters op pag. 64 in **Kleine mededelingen** welke volkskundige zich bezig houdt met de studie van de prent *God ziet mij. Hier vloekt men niet*, waarop de H. Drievuldigheid ... het alziend oog omringt...

Wie kent bijdragen over de prent, het gebruik ze in de huiskamer op te hangen? Dezelfde jg. publiceert twee reacties, op p. 159 en 254.

Ferdi van de Vijver seint dat Ernest Claes geschreven heeft i.v.m. dit onderwerp. In '71 vraagt een Duits echtpaar, bij een bezoek aan het Strijkijzermuseum hoe het in het bezit kan komen van deze prent, vermits ze in boeken van Ernest Claes er veel over gelezen hebben.

Omstreeks 1920-30 hing in de herberg van zijn grootouders dergelijk oog, met zwarte achtergrond en zilveren letters en oog. Bij gebeurlijk vloeken van bedronken cliënten wees tante naar het alziend oog en dat volstond om de vloeker tot kalmte te brengen.

Al. Sledsens van Wommelgem wijst op een afbeelding van de betrokken prent in een gebedenboek van 1820: *Den Godvrugtigen Lands-man ofte gebede-boek, bijzonderlijk ten dienste des Lands-lieden*. De publikatie bevat een uitvoerige ontleding van de prent: a) voorstelling van de H. Drievuldigheid; b) God ziet alles op en onder de aarde; c) voor God is niets verborgen.

“1. Van boven ziet men een drykantig teeken, het welk dikwijls word gebruykt om God te beteekenen, en ons te doen gedenken, dat hy één zynde in wezen, dryvuldig is in persoonen, welke dry verscheyde Persoonen maeken en zyn maer eenen God; gelyk dit een teeken heeft dry verscheyde kanten.

2. In het midden van dit teeken is eene ooge, de welke beteekent de alziende ooge Gods; door 't welk gy u niet moogt inbeelden al of God eene lichaemelyke oog zoude

hebben; want dit beteekent alleen, dat voor God alles zoo klaer is en openbaer wat in hemel, op de aerde of onder de aerde is of geschied, dat hy alles veel beter weet en aenschouwt, als 't gene wy met onze lichaemelyke oogen aenschouwen.

3. Boven d'alziende oog Gods staen deze woorden: Dominus autem intuetur cor; welke zyn te zeggen: maer den Heer aenziet het hert; want al is het dat God alles aenschouwt, en dat voor hem niets kan zyn verborgen...

D. Het Godsoog. Een verhaal van Ons Heer en St.-Pieter

Ons-Heer en St.-Pieter gingen tegaar bédelen. Ze gingen een hele dag en ze hadden nog niets gekregen. 's Avonds gingen ze bij een arme weduwe slaping vragen. Die weduwe antwoordde dat zij niets bezat om hen ter ruste te leggen. Maar door schoon spreken mochten ze daar toch vernachten.

St.-Pieter legde zich vooraan in het bed en Ons-Heer van achter. Als het morgen werd, kwam de vrouw haar twee gasten wakken.

Blijf liggen! zei Ons-Heer tegen St.-Pieter en deze stond niet op.

Een wijl nadien kwam de oude terug.

Als ge niet opstaat, zal ik u uit het bed smijten, tierde zij.

Blijf liggen! zei Ons-Heer en St.-Pieter verroerde zich niet. Weldra kwam de helleveeg terug met een grote stok en begon op St.-Pieter te smijten, zo hard en zo lang tot zij er moe van was.

Blijf liggen, zei Ons-Heer.

Ja, omdat gij geen slagen krijgt, kermde St.-Pieter. *Als ik mij in uw plaats mag leggen, dan blijf ik liggen, zolang als het u belieft.*

Daarop veranderden zij van plaats.

Een tijd nadien kwam de toornige vrouw weerom en zei:

Daar gij niet opstaat, ga ik u nog wat geven. De voorste heeft slagen gehad. Ik ga de achterste er nu wat van geven.

En zij begon weerom op St.-Pieter te smijten, tot haar stok brak. Dan vertrok zij.

Blijf liggen, zei Ons-Heer.

Ik sta op, schreide St.-Pieter. *Ik krijg altoos slagen en gij niet.*

Daarop stonden ze alle twee op, kleedden zich en trokken op.

Overal waar ze iets gingen vragen, werden ze voorbij gezonden.

Eindelijk kwamen ze aan twee hofsteden, nevens elkaar gelegen.

Ik ga hier, zei Ons-Heer en *gij, Petrus, kunt daar gaan.*

St.-Pieter ging aan de deur en vroeg een weinig voedsel. De vrouw die bezig was met koeken te bakken, gaf St.-Pieter een hete koek en een wortel.

St.-Pieter at algauw de hete koek op en daarachter de wortel.

Wat hebt gij gehad? vroeg Ons-Heer.

Niets, antwoordde St.-Pieter.

't Is droevig, zei Ons-Heer. *Ik heb ook niets gekregen.*

Als ze een eind verder gegaan waren, zei Ons-Heer:

Zie eens, Petrus, wat daar in mijn hals staat.

St.-Pieter aanschouwde de hals en riep verbaasd uit:

Ach meester, daar staat een oog in uw hals. Een heel natuurlijk oog.

't Is daarmee, zei Ons-Heer, *dat ik gezien heb dat gij op de hoeve een hete koek en een wortel hebt gekregen en alles alleen hebt opgegeten.*

Sedert dat ogenblik geloofde St.-Pieter aan het alwetend en het alziend oog des Heeren.

K. Van Damme, De Pinte

Ontleend aan Volk en Taal, maandschrift over gebruiken, geschiedenis, taalkunde, enz. Ronse, 3 (1890) 15 okt. kolom 83-84.

Oorspronkelijke titel: *Het oog des Heeren. Een verhaal van Ons Heer en Ste. Pieter.*

(vervolgt)

R. VAN DER LINDEN i.s.m. G. SIMONS & D. TEMMERMAN

Peters en meters voor St.-Berlindiskapel te Lennik.

Te Lennik op de "Dries" van Ten Helleken in de wijk Eizeringen bevindt zich de St.-Berlindiskapel op een cirkelvormig bakstenen pleintje. Ze dateert van 1662, was een tijdlang bouwvallig. Buurtbewoners en vrijwilligers hebben, na enkele valse starten, vorig jaar de kapel in haar oude glorie hersteld met een minimum aan middelen. De kerkraad van Sint-Kwintens-Lennik en de Andreas Masiuskring die reeds menig kapel restaureerde, zorgden voor de vereiste fondsen. De inwijding had plaats op 11 september in het kader van Open Monumentendag.

De initiatiefnemers hebben peters en meters gevonden die instaan voor het onderhoud. Meter en peter die gewoonlijk optreden om een kind ten doop te houden, krijgen in dit geval een heel andere functie, in een onverwachte uitbreiding van de betekenis. M. Br.

Reus Kledden in Ressegem & Kludde met spoken in Rupelmonde

Kledden en Kludde klinken als een verschillende naam om een zelfde angstaanjagende figuur aan te wijzen. Die kan allerlei gedaanten aannemen, die van een paard en als je het bestijgt, schiet het er met de ruiter vandoor, die van een hond die op je rug springt, verschijnt gebeurlijk als een watergeest.

De volksverhalen verminderen of verdwijnen. Blijft Kledden en Kludde toch her en der stand houden?

In 1989 komt Kledden op de wereld als een vervaarlijke reus te Ressegem-Herzele, met een rammelende ketting in de hand.

In begin september '94 richt 'Vakantiegenoegens-Kruibeke' een eerste spokentocht in. Ongeveer honderd wandelaars begaven zich op weg met Kludde, Sus Antigoon en andere spoken. Onderweg bedreigden hen allerlei mysterieuze elementen: ritselende struiken, krijsende spoken sprongen tussen de wandelaars en rammelden met lange en zware kettingen. Een extra griezelveertoon greep hen aan in de keldergang van de Rupelmondse Graventoren. De lokale belleman was ook van de partij. Kludde heerste urenlang met gruwelijke spoken over de gemeente. Volgend jaar staat wellicht een nieuwe spokentocht op het programma. Krijgen de figuren een andere gedaante en gestalte, niet in een traditioneel ouderwets kader van een boeiend volksverhaal, maar in het optreden van een reus en een vertoon van eigentijdse spoken?

A.V. Sint-Niklaas

Bestrafen van heiligen

Eind mei 1994 werd de voetbalfinale van de Champions League gespeeld tussen de prestigieuze teams van AC Milan en FC Barcelona. Daar de trainer van de Spaanse ploeg niemand minder dan Johan Cruyff is, had de Nederlandse televisie haar tenten opgeslagen in een supporterslokaal in de Catalaanse hoofdstad. Toen de match begon, bleek de waardin van het café een reeks heiligenbeeldjes, waaronder de Madonna van Montserrat, patrones van Catalonië, naast het televisietoestel te hebben opgesteld. Toen de score 1-0 en 2-0 in het voordeel van de Italianen werd, plaatste de waardin er nog enkele beeldjes bij. Vergeefs echter, want toen de stand opliep tot 3-0 en zelfs 4-0, draaide de vrouw de heiligenbeeldjes om, met de rug naar de kijkers. Een treffend voorbeeld van devotie verweven met magie.

En dan maar beweren dat de volksdevotie dood is....

W. Giraldo

Twee doodsprentjes voor één overledene

Welke elementen spelen een min of meer (blijvende!) rol in ons leven? Voor elke mens afzonderlijk valt het lastig een constante lijn te ontdekken en te ontwaren.

Voor sommigen bepaalt een karaktertrek hun gedragslijn.

Mevrouw Maria, Martha Van Trappen, weduwe van Octyle Vekeman, (Balegem 1906 - Zottegem 1994), die 'opgroeit in een typisch groot gezin van Arm Vlaanderen, als de op één na jongste van vier broers en evenveel zussen' verhuist bij haar huwelijk met haar man naar Wallonië. Na een jaar of vijf keerde ze terug naar de voorvaderlijke grond. De geboorte van zes meisjes, de vroege dood van twee... een verre verwante die nooit een dak boven zijn hoofd had gezien, mocht zijn oude dag bij grootmoeder slijten...

Het vervolg stamt als een uit een novelle van de naturalistische periode, of als een fragment uit een boek van Reimond Stijns. Het ligt voor de hand, dat we u dat niet mogen onthouden.

Op de keerzijde bekoort u het beeld van grootmoeder met vier van haar kleine meisjes, vele jaren geleden. De kunstenaar Marleen Reyntjes heeft op basis van een foto Maria Van Trappen geschetst, maar de treffende gegevens uit haar leven deden het portret van een offervaardige, trouwhartige vrouw ontstaan, die voortdurend zichzelf uitschakelde om zich bestendig in dienst van anderen te stellen.

Grootmoeder

Grootmoeder groeide op in een typisch groot gezin van Arm Vlaanderen, als de op één na jongste van vier broers en evenveel zussen.

Toen ze begin de twintig trouwde, verhuisde ze met haar man naar Wallonië. Bij het jonge gezin trok ook haar schoonbroer in.

Na een jaar of vijf keerde ze terug naar de voorouderlijke grond. Het gezinnetje was intussen aan het groeien. Zes meisjes zouden er geboren worden. Twee ervan droeg grootmoeder naar hun graf. Maar, „k Mag niet klagen“, zei ze.

Een verre verwant die nooit een dak boven zijn hoofd had gezien, mocht zijn oude dag bij grootmoeder slijten: handig als kinderjuf en voor het oppoken van de kachel. Op zondag kreeg hij zelfs voldoende zakgeld om zich even te laten gaan.

Grootmoeder plantte nu definitief haar boom. Stilaan werden de kinderen groot en dra sloegen ze hun vleugels uit. Eén miste de goede boot en keerde met twee peuters terug. Grootmoeder maakte daar geen punt van: haar hart was groot genoeg.

Een ongehuwde zus kreeg tijdelijk onderdak, dompelaars van alle slag en soort mochten zich 's winters komen warmen en een poosje streek ook een pas gehuwde kleinzoon bij grootmoeder neer.

Haar oudste zus, al jaren weduwe, kwam er haar laatste adem uitblazen. Toen zei grootmoeder: „We zijn voor de eerste keer alleen!“.

Manief begon nu tesukkelen, maar grootmoeder hield zich sterk en hij mocht na meer dan zestig jaar lief en leed te hebben gedeeld, in de warmte van haar schoot slerven. Grootmoeder was nu heel alleen in het veel te grote huis. En grootmoeder knakte al. Doktoren dierven geen centiem meer op haar leven verwedden en grootmoeder vroeg om in familiekring te mogen doodgaan.

Een dochter wou zich over haar ontfermen en in de living werd inderhaast een bed geplaatst.

Iedereen was die avond present om de doodzeke grootmoeder te verwelkomen. Doch, amper binnen, herleefde grootmoeder door de warmte van al die kinderen en kleinkinderen.

„Geef ons nen druppel“, lachte grootmoeder, „t Leven kan toch schoon zijn!“

Danny

Op het tweede prentje wandelt u in de buurt van een bos in schemerdonker. Grootmoeder woonde in de Fluitenhoek, waar de bewoners in de straat allemaal tot één familie behoorden.

In de buurt was een bos dé aantrekkingspool in elk seizoen met een andere kracht, met het geheimzinnig gedrag van de vleermuizen, de veelkleurige vlindertjes, met de wisselende liederen der vogels, het kappen van de knotwilg om de zeven jaar. Een tocht naar het bos behoorde tot een vast ritueel voor groot en klein met een eigen belangstelling en persoonlijke gebondenheid. Grootmoeder was gebonden aan de natuur en toen ze er niet meer kon gaan, vroeg ze om er met de kruiwagen heen gevoerd te worden.

Een doodsprentje dat een ongeschonden natuur verheerlijkt! Enig.

Het zicht van de rijen bomen, de symbolische tocht naar het bos, de hunker naar de zalige rust aldaar vormen de intiemste en aangrijpende hulde van ouderen en jongeren aan de enige grootmoeder.

R.L.

Huldiging van W.L. Braekman

Op 18 november 1994 hebben de Gouverneur-Voorzitter van Oost-Vlaanderen en de leden van de Bestendige Deputatie van de Provincieraad van Oost-Vlaanderen bij monde van Bestendig Afgevaardigde Jean-Pierre Van der Meiren ons medelid en de zo gewaardeerde medewerker aan ons tijdschrift dr. Willy L. Braekman in de provincieraadszaal te Gent gehuldigd als Laureaat van de Provinciale Prijs voor Volkskunde 1994. De prijs

is hem toegekend op basis van de twee ingezonden werken;

"Hier heb ik weer wat nieuws in d'hand. Marktliederen, Rolzangers en Volkse Poëzie van Weleer".

"Spel en kwel in vroeger tijd. Verkenningen van charivari, exorcisme, toverij, spot en spel in Vlaanderen".

De huldebetuiging kreeg een hoogstaande waarde door het optreden van mevrouw Elia Vermeulen voor de woordkunst, en van de Groep Tamboer voor markt- en straatzang. ⁽¹⁾

Redaktie

⁽¹⁾ R.v.d.L. *Eresalut aan dr. W.L. Braekman voor nr. 25 van Scripta*. Oostvlaamse Zanten, Gent, 68 (1993) 122.

Wenen. SIEF. sept. '94. St. Top, K. Van Haver, R.v.d. Linden

SIEF, de Société Internationale d'Ethnologie et de Folklore, hield het 5de internationaal kongres te Wenen, **Ethnologia Europaea**, van 12 tot 16 september 1994. Drie Vlamingen namen deel, alle drie leden van de K.B.O.V. Prof. St. Top behandelde: *Folklore research in Flanders (19th Century): Nationalism & Regionalism*. Renaat van der Linden: *Ähnlichkeit und Kontrast zwischen Riesen und Strassenbildern in Flandern*. Prof. em. J. Van Haver is opnieuw aangeduid als afgevaardigde van ons land voor de SIEF. ⁽¹⁾

Daar was ook een ruime vertegenwoordiging van Nederland aanwezig.

⁽¹⁾ Sief-congres te Zürich 1987. (bondige historiek sinds 1928). OVZ 62 (1987) 69-70.

Krakelingen en Tonnekensbrand. Geraardsbergen. Een eeuwenoud verhaal bekroond!

De publikatie "**Krakelingen en Tonnekensbrand, een eeuwenoud verhaal**", geschreven door Geert Van Bockstaele, Anne-Marie Vanden Herrewegen en Louis De Cock werd bekroond met de tweejaarlijkse W. Grauwelsprijs. Deze prijs voor volkskunde heeft de Leuvense Vereniging van Volkskunde sinds 1985 ingesteld en omvat twee categorieën: een voor academisch gevormden en een voor niet-academisch gevormden. Aan deze prijs is een geldbedrag van 25.000 fr. verbonden.

De jury, onder de leiding van prof. S. Top, loofde vooral de originaliteit van het thema en de symbiose tussen geschiedenis en volkskunde.

De prijs werd in Kontich, waar de Koninklijke Kring voor Heemkunde gastheer was, op vrijdag 18 november aan de laureaten uitgereikt.

De redactie feliciteert hartelijk de auteurs, leden van de K.B.O.V.! ⁽¹⁾

R.

⁽¹⁾ Zie Recensie OVZ, huidige jg. 120-121.

Brugge. Vierde interprovinciaal Colloquium voor Volksdevotie

Organizatie: Koninklijke Bond Oostvlaamse Volkskundigen i.s.m. Bond Westvlaamse Volkskundigen onder auspiciën Federatie v. Volkskunde in Vlaanderen

op 8 okt. 1994 Abdij Sint-Godelieve Brugge

Moderator: Renaat VAN DER LINDEN.

Spreekers: Dirk CALLEWAERT. *H. Godelieve en haar tijd*

Walter GIRALDO. *Mirakels van de H. Godelieve* (een volkskundige verkenning)

Antoon LOWYCK. *De Godelieveverering in haar heimat Frans-Vlaanderen*, met dia's

Hervé DARRAS. *H. Apollonia in Frans-Vlaanderen*, in vergelijking met onze gewesten

Het was een boeiende interprovinciale studiedag, in de wezenlijk vrome sfeer van de abdij, met leerrijke, verrijkende uiteenzettingen en belangwekkende besprekingen.

Teksten of samenvattingen verschijnen in Oostvlaamse Zanten. De aanwezigen kregen een synthese van de vorige Colloquia in Mechelen (Antwerpen) Hakendover (Brabant), Meigem (Oost-Vlaanderen).

De zusters van de abdij en de organisator van het Colloquium Chris Weymeis-Pauwels verkregen verdiende dank en lof.

Romain COPPENS

VERDACHTE ALMANAKNOTITIES TE KEMMEL IN 1600

De baljuw van het Westvlaamse Kimmel, Pieter de Swarte, wordt samen met zijn helper, Guillaume de Lantsheere, door de dorpsgemeenschap bij de Raad van Vlaanderen aangeklaagd¹.

Allerlei kleine, echte of vermeende onrechtvaardigheden of beroepsfouten worden tegen hen ingebracht. Alle zijn ze gewoon onbelangrijk te noemen. Duidelijk blijkt er echter wel uit de baljuw en zijn helper het bij de bewoners van Kimmel grondig verkorven hebben om redenen die niet worden vermeld.

Interessant is voor ons in deze zaak alleen dat de ondervraging van Guillaume de Lantsheere ook het gebruik van almanakken vermeldt.

De meestal ongeletterde dorpsbewoners zagen vol wantrouwen dat daarin niet alleen werd gelezen maar dat er ook aantekeningen in gemaakt werden. Dikwijls werden in de oude almanakken inderdaad witte bladen papier mee ingenaaid, precies om persoonlijke notities mogelijk te maken. Dat leken hen toch maar verdachte bezigheden, te meer daar de Lantsheere ook wel niet zo'n goede katholiek bleek te zijn.

Hij wordt er van beschuldigd "*vleesschelicke conversatie*" gehad te hebben o.m. met een zekere Gaye. Men meent het bewijs daarvoor te vinden "*bij de notatie die hij ghehouden heeft in zijne allemenacken vanden jaeren [15]94, 95, 96 en 97*". De aanklagers vroegen zich ook af wat "*hij meent mette cavelotterije² ende cussyngene daerbij vermeld*".

De Lantsheere had blijkbaar nauwkeurig opgetekend wanneer hij een relatie had gehad met Gaijken. Eerst loochent hij en beweert dat hij "*bij deselve notaties verstaet sotticheijt ende genouchte, dat hij de voorseijde vrouwe ghecust heeft an haere kaecken*". Dit wordt niet aannemenlijk geacht daar "*men van sulcken saecken gheen notitien en haudt, maer wel van andere cusschijngen, daer kinderen af commen*"!

Ten slotte geeft de Lantsheere toe dat hij met Gaijken wel een sexuele relatie heeft gehad en dat hij daarvoor trouwens reeds door het Geestelijk Hof van Ieper werd veroordeeld.

Was hij wel een goede katholiek? Hij had immers van een zekere Michiel Beun, herbergier te Kimmel, "*ghelicht³ zekeren historien boeck die bevonden es gheusch te zijn*". Hij houdt dit boek in zijn bezit, tegen het "*expres verbodt*" in van de bisschop van Ieper van "*gheusche boecken... te lesen nocte bij hem te hebben*".

Hij wordt niet alleen verdacht een geus te zijn, ook toverij wordt er bijgehaald, weer in verband met de almanakken:

Hem annegeseijt⁴ dat hij tooveren can als onder zijne bewijsen bevonden sijnde vele conjuratien ende cruuskens, met de keunste van invisible te gaen.

Seght de vorseijde claddekine⁵ te sijne sotticheijt ende dat hij gheen toverije noch swerte ceunste en can, hebbende alsnu vergheten wat de voors. claddekens inhouden.

Daar liet de Raad van Vlaanderen het bij. Ze vond - terecht - dat ze zich met dergelijke beuzelarijen niet bezig kon houden. Voor de dorpsmentaliteit en het wijdverbreide wantrouwen van ongeletterden tegenover het geschreven woord is dit stukje echter wel interessant.

W.L. BRAEKMAN

---

¹ RA Gent, Raad van Vlaanderen, nr. 8559.

² *cavelotterije*: vrijpostigheden.

³ *ghelicht*: in beslag genomen.

⁴ *annegeseijt*: beticht, voorgehouden.

⁵ *claddekine*: vodjes papier.

Met

de sympathie

van de

Generale Bank

Alfons K.L. THIJS. *Antwerpen, internationaal uitgeverscentrum van devotieprenten. 17de-18de eeuw.* Peeters, Leuven, 1993, 164, 81 ill. in de tekst en 12 buitentekstplaten in kleur.

Een titel kan raadselachtig wezen. Hier biedt de auteur terstond een wijsd perspectief: een wereldstad met een internationale uitstraling langs religieuze propagandamateriaal met een binnendringen in alle lagen van de maatschappij, rijke en arme burgers, zakenlui en artiesten met initiatief en wijdvertakte handelsrelaties, gebeurlijk in hun teloorgang, geestelijken en religieuzen in een defilé van talrijke orden.

Alfons K.L. Thijs heeft talrijke bronnen geraadpleegd die een nieuw licht op menig vlak bieden, b.v. de produktie van devotieprenten. Het stads- en rijksarchief, dit van kerken en kloosters, van het notariaat, privilegiekamer, schepenregisters, vierscharen en weesmeesterskamer bieden afzonderlijk en samen indrukwekkend nieuw materiaal dat zorgvuldig tot een weergalozes smeltkroes en een homogeen geheel wordt verenigd.

Het boek start in de vijftiende eeuw met schaarse sporen en pittige biezonderheden, o.a. met een uitgave van St.-Jakobsgilde aan *stoxkens mette briefkens van St. Jacop dair toe dienende*. Geestelijken hebben in de Nederlanden en het prinsbisdom Luik voor een ruim deel devotieprenten gemaakt. In het midden van de zestiende eeuw blijkt de rol der kerkelijke produktiecentra voor lange tijd uitgespeeld. Beroepsdrukkers, soms georganiseerd in ambachten, nemen hun plaats in, ook langs een stelsel van admittie-octrooien. Tijdens het tweede derde van de eeuw trekt de metropool een toenemend aantal houtsnijders en kopergraveurs uit andere centra aan.

Na de Contrareformatie dienen beeldekens in een massale verspreiding om de gelovigen een uniform beeld van het transcendente bij te brengen. De burijngravure beleeft dé opmars na het wijken van de houtsnede.

Kopergraveurs zorgen voor de doorbraak van Antwerpen in de late zestiende, vroege zeventiende eeuw als centrum van de devotieprent, eerst in een produktie van eigen behoeften in kerken en kapellen, o.a. langs suffragia (18.000 op één jaar), daarna als

vooraanstaande afzetmarkt. De vraag buiten de stad leidt naar Luxemburg, Scherpenheuvel, Duffel, en talrijke andere gemeenten. Prenten halen hoge oplagen (in 3 jaar 36.000 eks. van een santje van St.-Franciskus bij de jezuiten in Mechelen).

De export trekt een sterk spoor langs de handel op Spanje (prenten naar Barcelona, Burgos, Madrid, Montserrat, Saragossa, Sevilla) en vandaar naar de kolonies, naar Duitsland, het huidige Tsjechië, Polen, Italië, noordelijke Nederlanden.

Antwerpse prenten ontbreken nagenoeg op Franse bedevaartplaatsen. Mercantiele belangen domineren. Kwantiteit primeert met een teloorgang van artistieke prestaties. Mindere produkten vinden de konsumenten in centra met geringere kunstvaardigheid. Konkurrentie op binnenlandse markt beduidt het begin van het einde, tevens door een globale vermindering voor de belangstelling voor devotieprenten die voortdurend sterker tot uiting komt naarmate de "Eeuw van de Verlichting" haar einde nadert.

Eerst oefent het jansenisme kritiek uit op devoties, bedevaarten en broederschappen en de daarbij horende vloed van prenten, daarna de verlichtingsfilosofie. De Antwerpse "Sodaliteit der Gehuwden" ziet haar ledental van duizend in 1685 dalen tot een honderdtal zestig jaar later. Het gevolg: haar behoefte aan suffragia herleidt zich van 12.000 per jaar tot 1.200.

In Amsterdam deelden vanaf 1730 katolieken bij een sterfgeval gedrukte doodsprentjes uit, d.w.z. devotieprenten geïmporteerd uit Antwerpen, in het begin gekleurde eks., maar nadien krijgen (goedkopere) ongekleurde de voorkeur.

De opkomst van de litografie luidt het definitieve einde in, van de Antwerpse suprematie inzake produktie van devotieprenten. Een lange reeks koperplaten vertegenwoordigt een meerderheid van kleine plaatjes met vrome thema's. Ondanks zulk ontzagwekkend handelsfonds blijft de konkurrentiestrijd bij voorbaat verloren. De steendruk levert goedkopere produkten.

De prentjesuitgever "van de oude stempel" Hendrik Leys beschikt in 1853 bij zijn over-

lijden over twaalfduizend koperplaten. Volgens de erfenisaangifte vertoefte hij "in staat van behoefteigheid". Dergelijk contrast en bericht luistert naar het luiden van de doods-klok over de sanctjesproductie met zulk rijk verleden.

Deel I belicht opkomst en verval.

Deel II ontleedt een nieuwe visie: Mensen-werk of de mensen achter de prenten om het "falen" van het ondernemerschap te verklaren. Daar was nog vraag naar prentjes. De oorzaak ligt bij uitgevers als dusdanig, die geen ondernemersstrategie ontwikkelden die in staat was tegemoet te komen aan de plotse, ontzagwekkende vraag naar "eigentijdse" heiligenprenten. Hun kollega's in Parijs beschikten over de vereiste daadvaardigheid, zodat miljoenen prentjes in onze contreien verspreid, uit Parijs stammen.

Om de verklaring totaal te vatten speurt de auteur naar degenen die prenten ontwerpen en verspreiden.

Onder invloed van het humanisme wil de Kerk de heiligen als stimulerende voorbeelden op de voorgrond plaatsen, niet als traditionele helpers bij materiële nood. Niet alleen vanuit een geloofsovertuiging, ook omwille van politieke stabiliteit stimuleert de vorst de katolieke leer om zich als voorvechter van het katholicisme op te werpen.

Prenten zinspelen op de godsdienstigheid der gezagdragers. In 1638 verbiedt de markies van Duffel de prentjes door de pastoor uitgegeven, om zijn gezag over het bedevaartsoord te onderstrepen.

De auteur toont hoe "Geloofsijver, macht en aanzien" hand in hand (kunnen) gaan. Naast de faktor macht en aanzien neemt de klerikale wereld zelf het initiatief in handen. Kloosterlingen komen eerst in aanmerking, zo de jezuiten die met moreel gezag de produktie steunen, waar hun suffragia niet voor de markt bestemd zijn. De bollandisten treden op de voorgrond langs het verwerven van een "octrooi van de Raad van Brabant" en laten dan de ondernemersactiviteit over aan de drukker! Kerkbesturen en bedevaartautoriteiten zien een kans op winstbejag langs de toeloop op bedevaartplaatsen met alle gevolgen vandien. Draagt een plaat de vermelding *fecit* of *sculpsit*, dan heb je het raden of de artiest de plaat in opdracht snijdt of zelf uitgeeft.

De aanduiding *excudit* getuigt van een commerciële uitgave.

Archiefgegevens weerspiegelen de eigenaar van een editie.

Broederschappen en andere organisaties spelen een rol bij de verspreiding van prenten. Het uitgeversbedrijf behelst een totaal apart hoofdstuk, waar eerst de graveurs zelf optreden. Kapitaal domineert. Talrijke geslachten blijven actief in het graveren en uitgeven van prenten. Hun namen zijn met goud getekend in velerlei publikaties, waar verluchters-afzetter op hun beurt uitgever worden met inbreng eveneens van boek- en plaatdrukkers. De produktie van een prent in het slot behelst kunst met een grote K en met een gradatie in alle richtingen, waar vaklui en artiesten afzonderlijk of samen presteren.

Dit luisterrijk boek biedt een doordringende visie op leven, streven, glans, glorie, teloo-gang in een (kunst)wereld, langs alle mogelijke personen en generaties die bij produktie en uitgave van devotieprenten in een periode van twee eeuwen betrokken zijn.

Renaat van der LINDEN

Bij de studie van de devotieprenten horen o.a. Maurits De Meyer, A. Spamer, Emile Van Heurck bij de klas-sieke bronnen. Ook Alfons K.L. Thijs hoort bij deze vooraanstaanden.

JOS GHYSENS. *Heiligenverering te Aalst. Voorwoord* door Jozef De Smet, pastoor-deken. *Bijdragen* van L. Robijns en W. Verleyen. Genootschap voor Aalsterse Geschiedenis, 1993, 402, 21 kleuren- en 128 zwart-witfoto's. 1600 fr. Verkrijgbaar Genootschap p/a G. Saey, Pontweg 10, 9450 Haaltert.

"Nogal wat overtuigde katolieken zagen hun wereld in elkaar storten toen het tweede Vatikaans koncilie in de vroege jaren zestig de Kerk op nieuwe wegen zette... Ook de auteur ervoer het einde van het conventionele kristianisme en de veranderingen in de Kerk en in de liturgie als een schok. Doch de God van zijn kinderjaren bleef in zijn geest gebrand..."

De "Dictionnaire des Saints bretons" van Jakez Helias deed in zijn geest de idee rijpen een zulkdanig lexikon te reconstrueren van heiligen die te Aalst werden (en nog worden) aangeropen, gediend. De Bretoense auteur verdient een eerbetoon, want hij werd aanleiding en inspiratiebron voor een waarachtig magistraal werk.

De titel van het boek dekt de lading niet. We krijgen veel meer dan "Heiligenverering" en de stad Aalst strekt zich symbolisch over heel Vlaanderen uit, want u gaat in de publikatie op bedevaart naar Affligem, Baardegem, Brugge, Erembodegem, Halle, Herderssem, Hofstade, Groot-Bijgaarden, Lede, Leuven, Meldert, Moorsel, Oostakker, Scherpenheuvel, naar het H. Bloed, naar de H. Wivina, enz.

Een ondertitel had wellicht die uitbreiding kunnen voorzien. Het boek bevat twee delen, deel 1 met een algemeen overzicht over de Heiligen, hun verering op velerlei manieren, Aalst in de Kerstening, Kloosters en kloosterlingen, met zo maar even 23 verschillende "orden en kongregaties".

De abdij Affligem en de verhouding met Aalst neemt W. Verleyen OSB voor zijn rekening.

De populaire volksheiligen nemen het leeuwedeel in beslag, langs kapelanieën, feestdagen en bidplaatsen, broederschappen door de Kerk opgericht, i.v.m. patroonschap en ambachten en gilden, bedevaarten en begankenissen, in en rond en buiten de stad, denk aan O.-L.-Vrouw van Averbode, Halle, Oostakker en Scherpenheuvel, aan de H. Wivina te Groot-Bijgaarden, processies in en buiten een heiligdom. Ook de vernieuwde liturgie en de nieuwe Heiligenkalender krijgen de verdiende aandacht.

Met dergelijke indeling, inzicht en overzicht wordt het een weergalozes studie van de volksdevotie, in een stad en met vele en verre haak- en raakpunten.

De kroon op het werk blijft nochtans het Lexicon van heiligen vereerd te Aalst. We tellen er zo maar even tweehonderdendrie! Het betreft een verbluffend aantal. De wezenlijke waarde van de alfabetische verzameling ligt in de keurige en uitvoerige reeks gegevens over elke sant: afleiding i.v.m. de naam, het tijdstip of de data en plaatsen voor zijn/haar leven; de legenden, de biografie, de feestdag, de verering vroeger en nu, het bestaan van een relikwie, de afbeelding, het patroonschap, literatuur.

De auteur steunt o.a. op Lexicon der Namen und Heiligen van Otto Wimmer en Hartmann Melzer, en Dix Mille Saints, Dictionnaire hagiographique van de benediktijnen van Ramsgate (1988). Zelden treffen belangstellenden en vorsers zulke omstandige en systematische reeks gegevens.

De publikatie getuigt van een uitzonderlijk uithoudings- en doorzettingsvermogen, weerspiegelt een vakkundig palen en peilen, zinken en zeilen langs allerlei diepten in de tijd en de aktualiteit, in het gemoed van vorige en huidige generaties.

De rijkdom bestaat in de uitzonderlijke kennis van de keizerlijke stede, met de ontleding van elke kapel en iedere hoek van kerken, van alle beelden en devoties die erbij betrokken zijn. Alle mogelijke bronnen zijn aangeboord. Wezen en adellijke families, kloosterlingen, allerlei burgers defileren er, leven er, b.v. met en naast de initiatiefnemers van broederschappen.

De stad en een ruim deel van de omgeving leven er klaar en waar in een duidelijk aspekt, officiële godsdienst en volkse vroomheid. Aalst kan roemen op een modelstudie!

Renaat VAN DER LINDEN

Verwijderen van liturgische voorwerpen geschiedde op menige plaats, zo ook in de naburige stad.

Wanneer E.H. Arseen Lippens in 1985 als deken van Wetteren werd aangesteld, ontfermde hij zich eerst over de toestand van de kerk. Na weghalen van de versieringen bleek de St.-Gertrudiskerk in een erbarmelijke staat, was schraal en koud. Op zolder vond hij waardevolle dingen zoals kandelaars en andere zaken voor liturgisch gebruik. Geleidelijk werden die opgepoetst en gerestaureerd. Er waren ook de zware restauraties van de houten heiligenbeelden die door houtworm waren aangetast, om ze in hun oorspronkelijke staat te brengen. Daarvoor kon hij rekenen op giften (Deken Lippens verhuist naar Beveren, Wetteren, *Gazet van Antwerpen*, 25 juni 1994).

LUC MENSCHAERT. *Zijn er nog vogels?* Wielewaal Schelde-Leie, B.P. Ceuterickstraat 18, 9890 Asper. 1991, 1250 fr. + 100 fr. portkosten rek. 891-2540092-60.

Een zware vraag en een titel met een vraagteken. Daar volgt een diepgaand en uitvoerig antwoord, met vele cijfers en diagrammen, maar in hoofdzaak met klare beschouwingen over waarnemingen van honderden vogelliefhebbers in de periode tussen 1972 en 1990, waar aparte onderzoeken aanvullingen verstrekken. De waarnemingen stammen uit de fusiegemeenten Brakel, Deinze, Ga-

vere, Horebeke, Kluisbergen, Kruishoutem, Maarkedal, Nazareth, Oudenaarde, Ronse, Wortegem-Petegem, Zingem, Zulte en Zwalm, een ruim gebied van Zuid-Oost-Vlaanderen. Talrijke Wielewaal-medewerkers hebben zich gedurende vele jaren voor het onderzoek ingespannen.

R.L.

Het wassalon in de Marollen en zijn innerlijk blootgeven! Internationaal op zijn Brussels

In het begin van de maand is het opnieuw druk in het wassalon. De klanten beschikken weer even over geld, ook voor de was van het vuil goed. De wasmachines draaien en zwaaien, betrekkelijk geruisloos. Alle geledingen van de maatschappij hebben er een soort rendez-vous: piepjong en stokoud, van marginaal in de laagste zin tot het maatpak, blank en zwart en allerlei kleurlingen tussenin.

Ze komen er over de vloer om er een plasje en een wasje te maken én tevens om er te pletsen en te kletsen.

De Vlaamse televisie is er op bezoek geweest, gewoon. Het resultaat? Een klare staalkaart van allerlei figuren uit de verpauperde Brusselse stadswijk, een authentiek document dat je vastgrijpt en ontroert en tegelijk laat lachen. Betreft het een reeks losse babbels? Misschien bij een oppervlakkige beschouwing. De uitbaatster praat lustig en rustig met de trouwe klanten. Maar tussenin glijdt een Aziatisch koppel binnen dat op wereldreis is en de jacht van de tijd weerspiegelt, vlug vlug om de vuile kleren te wassen. Kleren wassen is de functie van het wassalon, maar menigeen komt er evenzeer om het gemoed te luchten, met een weergalozе openheid van de jongeren en de angstgevoelens van de ouderen. De kleine en grote ongemakken van het leven, de last en lust van het dagelijks bestaan komen aan bod, leveren er verhalen met een dubbele bodem, nonchalant en spontaan. De Marollen? Een Wassalon aldaar? Een kans voor de televisie om een brok levend volksleven vast te leggen, volwaardig uit de volksmond gegrepen, want de bezoeksters wonen er graag. Er is geen groen voor de kinderen. Ze verkopen er drugs. Maar toch wonen ze er graag. Ze zijn er geboren. Ze zijn er komen wonen, de ene om er te blijven, de andere om morgen weer te vertrekken. Hun wegen kruisen elkaar in het wassalon, met vaste regelmaat of toevallig. Daar leeft en zweeft een buurtgeest, onbewust wellicht, die fel tot uiting komt door een schaar uiteenlopende vreemdelingen die er tijdelijk of blijvend hokken.

Vertegenwoordigers uit allerlei hoeken van onze aardbol trekken hier samen en leggen een stuk(je) van hun ziel, hun gedachten en gevoelens bloot, echt en oprecht, zonder achterdocht of huichelarij. Lieden van elke stand of kleur of afkomst begroeten en ontmoeten elkaar, tevreden of opstandig, gelukkig of verbitterd. De vuile was wordt er schoon, maar de vele personen die er verpozen, zijn er open en bloot voor elkaar; ze komen er voor een ruim deel hun binnenste buitenhangen en voelen zich verlicht en opgelucht bij het buitentreden. Waar gebeurt of kan dat nog?

(vervolg blz. 272)

INHOUD OOSTVLAAMSE ZANTEN 69e JAARGANG (1994)

I. VOLKSKUNDE ALGEMEEN

Bibliografie, verenigingen, kongressen, musea, tentoonstellingen

blz.

1. M. Broeckhove. <i>Diagram vijf prov. Eigentijdse Straatbeelden</i>	7
2. R. Coppens. <i>4de interprov. studiedag volksdevotie Brugge</i>	70
3. J. Van Haver. <i>Olbrechtstichting bestaat 25 jaar</i>	176
4. L. Beyens. <i>Jaarverslag KBOV '93</i>	
R. Van de Walle. <i>Museum Volkskunde '93</i>	181
5. R. v.d. Linden. <i>Ego-dokument bron studie volksleven</i>	238
6. R.v.d.L. René Van de Zijpe. <i>Bibliografie</i>	126
7. M. Broeckhove. <i>Bibliografie Lode Hoste</i>	201
8. <i>Wenen. Sief '94</i> . S. Top. J. Van Haver. R.v.d. Linden	260
 <i>Personalia</i>	
9. R.v.d.L. <i>In mem. René Van de Zijpe 1926-1994</i>	126
10. Red. <i>Huldiging W.L. Braekman door Provincieraad</i>	258
11. R.v.d.L. <i>In memoriam Lode Hoste</i>	198

II. NEDERZETTING

12. Magda Devos. <i>Landbouwtermen in dialecten. Spreidings- en betekenisgeschiedenis</i> . R.v.d.L.	70
13. L. Devliegher. <i>Landelijk en ambachtelijk leven</i>	122

III. GEBOUWEN

14. M. Daem. <i>Votiefschilderijen Kapelleke Schreiboorn te Gent en St.-Annakerk te Bottelare</i>	100
15. Idem. <i>H. Bloedkapelleke Ekkergem en Wilsnack (D)</i>	141
16. R.L. <i>'t Lam Gods. Een café te Oordegem</i>	140
17. R.v.d.L. - M. Broeckhove. <i>Wassalon te Brussel</i>	258
18. Iny Driessen. <i>De Bingo-story (herbergen)</i>	26

IV. VOORWERPEN

19. O. Geerts. <i>Manneken-Pisworp te Geraardsbergen</i>	110
20. W.L. Braekman. <i>Schandton of "heucke" straf te Gent</i>	113

V. TEKENS & SYMBOLEN

21. R. Koolbrant. <i>Eigentijdse straatbeelden</i> R.v.d.L.	5
22. D.J.B. Vanpee. <i>Neuslied bij wijze van feestneus</i>	10
23. J. Arno. <i>Tollembek. Hanezoekers. Bedevaartvaantje</i>	112

VI. TECHNIEK. BEROEP. VOLKSKUNST

24. Zie nr. 1, 13, 14, 15, 17, 21, 23.	
25. W.L. Braekman. <i>Bolders, beugelspelen. Bollendraaiers</i>	177
26. R.L. <i>Twee doodsprentjes voor één overledene</i>	258
27. Redactie. <i>Nieuwjaarsbrief</i>	202
28. R.v.d.L. <i>Ernest van den Driessche</i>	92
	269

VII. VOLKSPSYCHOLOGIE

29. Modemakers. Rudi Laermans. <i>Individueel vlees</i> en Jan Kuitenbrouwer <i>Lijfstijl</i> , manieren van nu	68
30. R. De Witte. <i>De vloek van Blavier</i>	26
31. W.L. Braekman. <i>Dichterlijke schoolmeester. Volksleven</i>	71
32. E. Guillemyn. <i>Vrijbuiters. Kortrijk 1584-1593</i>	193
33. L. Inghelbrecht. <i>Het zout van de zee</i>	194
34. W. Debrock. <i>De Oostendse kapers</i>	195

VIII. VOLKSDRACHTEN. SIERADEN

35. H. Vannoppen. <i>Streekdrachten Vlaamse Ardennen</i>	39
36. M. Nevraumont. <i>Vier nieuwe plunjes Manneken-Pis</i>	110
Zie nr. 13, 17, 29	

IX. VOEDING

37. M. Pieters. <i>Lokerse paardeworst</i>	31
Zie nr. 33, 47	

X. ZEDEN. GEBRUIKEN. FEESTEN. SPELEN

38. Red. <i>Meiboomplanting Wieze</i>	68
39. M. Casteels. <i>Op de korrel. Cursiefjes 1985-1990</i>	26
40. B. Van Langenhoven. <i>Nieuw volksgebruik Lede. Geboorte</i>	108
41. G. Van Bockstaele. A.M. Van Herrewegen. L. De Cock <i>Krakelingenworp. Tonnekensbrand Geraardsbergen</i>	120, 261
42. H. Sprangers. <i>100 vooroudertafels bekende Vlamingen</i>	123
43. M. Daem-M.J. De Smet. <i>Kinderlied, -dans, -spel Wetteren</i>	203
44. M. Br. <i>Peters en meters voor Berlindiskapel Lennik</i>	257
45. A.V. <i>Reus Kledden Ressegem. Kludde-spoken Rupelmonde</i>	257
Zie nr. 8, 16, 17, 18, 23, 25, 27, 29, 33, 140	

XI. SOCIALE EN RECHTERLIJKE VOLKSKUNDE

46. R. De Buck. <i>Gentse rentmeestersrekening. Losrenten</i>	20
47. E.L. Schepens. <i>Actie tegen Brandewijncotten Drongen</i>	117
Zie nr. 20, 30, 31, 53	

XII. VOLKSGELOOF. MYTOLOGIE. VOLKSDEVOTIE. TOVERWERELD

48. W.L. Braekman. <i>Toverij te Ouwegem 1602</i>	3
49. H. Daras. <i>Tandheiligen Vlaanderen 1990-92. Besluiten</i>	33
50. R.v.d.L. <i>Abracadabra 1992. Bezweringsformule - kunst</i>	90
51. J. Cant. <i>Vrolijk gebed. Fam. Cant te Beveren-Burgt</i>	196
52. R.v.d.L.-G. Simons-D. Temmerman. <i>God ziet, hoort, schrijft en niet vloeken</i>	245
53. W. Giraldo. <i>Bestrafen van heiligen</i>	258
54. A.K.L. Thijs. <i>Antwerpen, intern. uitgeverscentrum devotieprenten 17de-18de eeuw</i>	264

55. J. Ghysens. *Heiligenverering te Aalst* 266
 Zie nr. 14, 15, 23, 44, 45

XIII. VOLKSGENEESKUNDE

Zie nr. 47, 49

XIV. VOLKSWETENSCHAP PLANTEN- & DIERKUNDE

56. L. Menschaert. *Zijn er nog vogels?* 267

XVI. VOLKSPOEZIE

57. H. Van Royen. *Tramliedjes. Tram: Moes-Kastel* 28
 58. L. Gelber. *Leven, strijden, streven in Vlaamse Volks- en Kinderlied* 127
 Zie nr. 22, 31, 43

XVII. MUZIEK EN DANS

Zie nr. 58, 31, 43

XVIII. VOLKSVERHAAL

59. S. Debaeke. *Humor in de oorlog* 191
 Zie nr. 9 (Sprookjes), 22, 28, 31, 32, 33, 34, 41, 45

XIX. VOLKSTONEEL

Zie nr. 20

XXI & XXII. VOLKSTAAL EN -NAMEN

60. D. Temmerman. *Toponiemen Reinaertverhaal. Schat van Erm en Rike. Spel "drij kluiten"* 105
 61. D.J.B. Vanpee. *Voor de "jatte" zijn. Homo* 119
 62. F. Van Durmen. *Lembeke. Museumreuzen. Reuzin 14 namen* 140
 Zie nr. 12, 13, 20, 22, 30, 31, 50, 51, 57, 59
 63. R.L. *De paus en het massagebed* 124
 Zie nr. 51

INDEX OP AUTEURS & AANGEHAALDE PERSONEN

Arickx V., 123	Cant J., 196	De Smet M.J., 199
Arno J., 112	Casteels M., 26	Devliegheer L., 122
A.V., 257	Coppens R., 261	Devos M., 70
Beyens L., 181	Daem M., 100, 141, 203	De Witte R., 26
Bisson D., 240	Daras H., 32, 261	Driessen I., 26
Blavier, 26	Debaeke S., 191	Eggermont M., 243
Braekman W., 3, 71, 113, 177, 262	De Bie M., 239	Geerts O., 110
Brijsse A., 26	Debrock W., 195	Gelber L., 127
Broeckhove M., 7, 195, 201, 257, 268	De Buck R., 20	Ghysens J., 262
Callewaert D., 264	De Cock L., 120, 261	Giraldo W., 255, 261
	Dekker R., 244	Guillemyn E., 193
	De Lamper J.P., 239	Haeck A., 240

Hoste L., 198	Schepens E.L., 117	266, 268
Igoth P., 244	Scherf J., 244	Van de Walle R., 181
Inghelbrecht L., 194	Simons G., 245	Van de Zijpe R., 126
Koolbrant R., 5	Sprangers H., 123	Van Durmen F., 140
Kuitenbrouwer J., 68	Temmerman D., 105, 245	Van Haver J., 176, 260
Laermans R., 68	Thijs A.K.L., 264	Van Langenhoven B., 108
Lindeman R., 244	Top S., 260	Van Liedekerke M.-Th., 244
Lowyck A., 261	Van Bockstaele G., 120, 261	Vanneste O., 122
Menschaert A., 242	Van Buyten L., 193	Vannoppen H., 39
Menschaert L., 267	Vanden Herrewegen A.M.,	Vanpee D.J.B., 10, 119
Nevraumont M., 110	120, 261	Van Royen H., 27
Pieters M., 31	Van der Linden R., 5, 26,	Vercruysse T., 240
Philips L., 239	63, 65, 68, 90, 92, 120, 122,	Verreydt D., 240
P.R. (=R.v.d.L.)	123, 124, 126, 140, 191, 193,	Volckaert J., 238
R.L. (=R.v.d.L.)	194, 234, 243, 255, 258, 264,	Weymeis Chr., 265

ILLUSTRATIES

1. Kaft. Cyr Frimout. **2-6.** Diagram Straatbeelden 7-9. **7.** Vastenavondvreugd 16. **8.** Ontvang interest 21. **9.** Paardeworst 31. **10-11.** Apollonia 32-34. **12-17.** Streekdrachten 40-57. **18.** Zonnestudio 65. **19.** Abracadabra 90. **20-24.** Ernest V.d. Driessche 93-99. **25-28.** Votiefschilderijen 100-104. **29.** Reinaert 105. **30.** Ooievaar 109. **31-34.** Plunjes Manneken-Pis 111. **35.** Vaantje St.-Leonardus 112. **36-38.** Schandton of "Heycke" 115. **39.** Kaft Landelijk leven 121. **40-50.** Liedereren 128-139. **51-67.** H. Bloedkapelleke 142-163. **68.** Olbrechts-prijzuitreiking 176. **69.** Beugelspel 179. **70.** Handen af, manneke van Jos Trotteyn 187. **71-99.** Kinderlied, -dans en -spel, 233. **102.** Idem André Menschaert 240. **103.** Idem Maurice Eggermont 241. **104-108.** Godsoog, -oor en -boek 243-45. **109-117.** Godsoog 247-252. **118-119.** Doodsprentje: Grootmoeder en bos 256. **120.** Prent hulde W. Braekman 258. **121-123.** Lode Hoste. Exlibris=kaft, Rode Verleiding 198-200. **124.** Kaft Alf. K.L. Thijs 265. **125.** Heiligenbeelden op zolder 267.

(vervolg van blz. 268)

Een bezoek van een uur aan een wassalon. Onvoorstelbaar. Het boeit als een tragikomedie met een gunstige afloop, met een pijnlijk of komisch tafereel van degenen die komen en gaan en met hun anekdoten een rare hoek van een grootstad waarachtig uitbeitelen en uitbeelden.

Een dokument en een documentaire met een merkwaardig resultaat.
Volkskunde van de bovenste plank.

Vlaamse televisie 10 okt. '94. Prestatie van Johan Joos en Rita Van den Dries, met Bea Materne die tegen een stel wasmachines aanleunt.

M. Br. & R.L.